

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา

พิสิฐ โคตรสุโพธิ์

1. ดินแดนและอาณาจักร

1.1 ดินแดน

อาณาจักรล้านนาเดิม ครอบคลุม พื้นที่เพียง จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา และ แม่ฮ่องสอน (ไม่รวม แพร่ และน่าน ซึ่งปกครองเป็นอิสระ) ขยายดินแดนในสมัยพญาติโลกราช(1984-2030) ได้เมือง แพร่ และน่าน(พ.ศ. 1984-1994 สร้างพระเจ้าทองทิพย์ ณ วัดสวนตาล น่าน) จึงได้ผนวกแพร่และน่านเข้าในอาณาจักร) ต่อมาขยายอาณาออกไปถึง รัฐฉานพม่า เชียงตุง เมืองน่าน เมืองสีป้อ เมืองยอง เขตสิบสองปันนา เชียงรุ่ง และหลวงพระบาง)

สภาพภูมิศาสตร์ อาณาจักรล้านนา ทางด้านทิศเหนือ มีเทือกเขาแดนลาว ทิศตะวันตก เทือกเขาถนนธงชัย ตอนกลาง และทิศตะวันออก มีเทือกเขาผีปันน้ำ เทือกเขาหลวงพระบาง มีทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ก่อให้เกิด แม่น้ำสำคัญ เช่น ปิง วัง ยม น่าน แม่กวง แม่ปาย แม่ยม แม่เมย แม่ตื่น แม่แจ่ม แม่กก แม่ลาว แม่อิง เป็นต้น อาชีพส่วนใหญ่ ทำการเกษตร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เรียงรายอยู่ตามที่ราบร่องหุบเขา ตามแอ่งเมืองสำคัญ เช่น แอ่งเชียงราย – พะเยา, แอ่งเชียงใหม่ –ลำพูน, มีบางพื้นที่ในเขตป่าทำอุตสาหกรรมป่าไม้

1.2 อาณาจักร

อาณาจักรล้านนา สถาปนาโดยพญามังราย นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 1839 (รวมอาณาจักรหริภุญชัย ของพระนางจามเทวี เมื่อพุทธศตวรรษที่ 13) มีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ประกอบไปด้วยชน หลายชาติพันธุ์ แต่กลุ่มใหญ่ที่สุด เรียกตนเองว่า คนเมือง ในอดีตอันยาวนาน อาณาจักรล้านนา เคยมีความรุ่งเรืองทางอารยธรรมและวัฒนธรรมสูง ด้านการปกครอง มีมังรายศาสตร์ เป็นหลักกฎหมายการปกครองแบบโบราณ มีอาณาจักรครอบคลุม เมืองสำคัญ เช่น ลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงแสน น่าน แพร่ พะเยา แม่ฮ่องสอน เชียงตุง และสิบสองปันนา ด้านภาษา มีภาษาล้านนา หรือ ตัวเมือง เป็นภาษาสื่อสาร แม้จะมีภาษาถิ่นอื่นบ้าง เช่น ภาษาเงิน ภาษาลื้อ เป็นต้น ก็สามารถสื่อสารกันได้

ด้านศาสนา มีคติความเชื่อเดิมในการนับถือผี และวิญญาณบรรพบุรุษ นับแต่โบราณนานมา เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา ชาวล้านนาจึงนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปรับใช้กับบุคคล เช่น พระธาตุประจำปีเกิด ด้านจารีตประเพณี ชาวล้านนามีจารีต ข้อห้าม(ซีด) และข้อที่พึงปฏิบัติ กำหนดเอาไว้ มีศาสนสถาน เช่น พระธาตุ วัด ในแต่ละชุมชน ยิ่งในตัวเมือง เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน จะมีวัดในเขตเมืองไม่น้อยกว่า40-50 วัด มีประเพณีที่งดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา เช่น ประเพณีไหว้พระธาตุ ประเพณีปีใหม่เมือง(สงกรานต์) ประเพณียี่เป็ง(บูชาพระที่ปลอญโคม) ประเพณีตักบาตรพระอุปัชฌาย์ในวันเพ็ญที่ตรงกับวันพุธ(เป็งพุธ) เป็นต้น ด้านวิถีสังคม ชาวล้านนามีความผูกพันกันทางสังคมสูง นับถือกันตามสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีอัธยาศัยอ่อนโยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีไมตรีต่อคนต่างถิ่นอย่างจริงใจ

ปัจจุบัน อาณาจักรล้านนา เหลือดินแดนเพียง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มีจังหวัดเชียงใหม่ ที่ยังถือว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญ ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐบาลได้ขยายสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา(มหาวิทยาลัย) จากส่วนกลางออกมาตั้งในภูมิภาค เป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรก มีชื่อตามจังหวัดว่า “มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” นอกจากนี้ ยังมีสถาบันระดับอุดมศึกษาของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลภาคพายัพ

, สถาบันระดับอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ เช่น มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วิทยาเขตเชียงใหม่) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย(วิทยาเขตล้านนา) มหาวิทยาลัยนอร์ธ-เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพาร์อิสเทอร์น จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ เช่น เชียงราย มีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ที่จังหวัดพะเยา มีมหาวิทยาลัยพะเยา(เดิม ศูนย์วิทยบริการจังหวัดพะเยา ม.นเรศวร) ในจังหวัดลำปาง มีมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยโยนก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง เป็นต้น

1.3 คนพื้นถิ่นล้านนา

คนพื้นถิ่นเดิมที่ครอบครองแดนล้านนา ตามตำนานจามเทวีวงศ์ และชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวว่า คนพื้นถิ่นที่ครอบครองดินแดนนี้ในสมัยพระนางจามเทวี เป็น ชาวลัวะ ชาวมอญ มีขุนวิลังกะเป็นผู้นำชาวลัวะ เมื่อชาวล้านนา มาอยู่ เรียกตนเองว่า “คนเมือง” ภาษาที่พูด ก็เรียกว่า ภาษาเมือง “คำเมือง” มีอักษรเขียนเป็นของตนเอง เรียก “ตัวเมือง”

2. ยุคสมัยของประวัติศาสตร์ล้านนา

2.1 ฮันส์ เพนธ์ แบ่งเป็น 4 ยุค ดังนี้

- 1) ยุคที่คนไทเข้ามาอยู่และตั้งตัวบนดินแดนล้านนา (1600 -1804) ก่อนพญามังราย(204 ปี)
- 2) ยุคสร้างล้านนา(1804-1914) พญามังราย ถึง พญากือนา(110 ปี)
- 3) ยุครุ่งเรืองของล้านนา(1914 – 2068) พระสุมนะมาเชียงใหม่ ถึงพญาแก้วทิวศคต(105 ปี)
- 4) ยุคเสื่อมของล้านนา (2068 – 2101) นับแต่หลังพญาแก้ว ถึง พม่ายึดครองเมือง(33 ปี)

2,2 สรัสวดี อ๋องสกุล แบ่งเป็น 3 สมัย ดังนี้

- 2) สมัยสร้างล้านนา(1839-1898) ราชวงศ์มังรายตอนต้น – สิ้นสมัยพญาผายู(59 ปี)
- 3) สมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรือง (1898 – 2068) พญากือนา ถึง พญาแก้ว (170 ปี) รุ่งเรืองถึงขีดสูงสุด เรียกว่า ยุคทองของล้านนา ในสมัยพญาติโลกราช(1984-2030)
- 4) สมัยเสื่อมและล่มสลายของล้านนา (2068 – 2101) นับแต่พญาเกศเชษฐราช(2068-2081) ถึง พม่ายึดครองเมือง(2101) เป็นเวลา 33 ปี

3. ยุคทองของล้านนา มองจากองค์ประกอบอะไรบ้าง

อาจารย์ฮันส์ เพนธ์ นิยามยุคทองล้านนาเพื่อให้ครอบคลุมเหตุการณ์ ต่าง ๆ ดังนี้

- 3.1 มีกองทัพที่เข้มแข็ง(ความมั่นคงทางการเมือง)
- 3.2 พระภิกษุมีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย (สถาบันศาสนาเข้มแข็ง)
- 3.3 มีกฎหมายที่เป็นธรรม (นิติรัฐ)
- 3.4 มีช่างฝีมือที่มีความสามารถ สรรค์สร้างศิลปกรรมที่มีคุณค่าสูง (ลายปูนปั้นล้านนา)
- 3.5 มีวิวัฒนาการด้านเกษตรกรรม และการชลประทานสูง(ระบบเหมืองฝาย)
- 3.6 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ(อยู่ดีกินดี)

ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ การรับเอาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ รามัญนิกาย (เจริญที่ เมืองพันธุรมวดี เมาะตะมะ หรือเรียกว่า “เมืองพัน”) ผ่านทางสุโขทัย(พญาลิไท) ที่พระสุมนเถระนำมาเผยแพร่สู่เชียงใหม่ **สมัยพญากือนา** สร้างวัดสวนดอก อรัญญิกาวาส(วัดป่า) ถวายให้เป็นวัดสำหรับพระสงฆ์ที่นำโดยพระสุมนะ มีประเพณีการบวช หรืออุปสมบทภิกษุโดยการต่อแพขนานในแม่น้ำ และทำการอุปสมบทพระภิกษุตามแบบลังกา(แม่น้ำกัลยาณี)

การสนับสนุนลัทธิลังกาวงศ์ใหม่ หรือ สี่หลุนิกาย(ที่เข้ามาในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน) สมัยพญาตีโลก ราช พระสงฆ์(ทั้งกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่) มุ่งศึกษาพระปริยัติธรรม จนมีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย และ พระไตรปิฎก สังฆปราชญ์หลายท่านสามารถแต่งตำรา หรือคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีได้ จำนวนมาก ด้วยความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยของสังฆปราชญ์ล้านนาเป็นผลให้เกิดการทำสังคายนา พระไตรปิฎกขึ้นมาในปี2020 ที่วัดมหาโพธาราม(วัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง) สร้างพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรล้านนาจารลงในใบลาน เอาไว้เป็นหลักอ้างอิงและศึกษาพุทธศาสนา นับจากนั้นมาก็ทำให้การพระ ศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบทอดมาอีกนาน

ด้านเศรษฐกิจ ในยุครุ่งเรือง ฮันส์เพนธ์ อธิบายจากการมองเห็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้ง ผู้ปกครองและประชาชนมีส่วนร่วมในการอุปถัมภ์อย่างสูง “พระสงฆ์และช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างก่อสร้าง อาคารวิหารในยุคนี้สร้างกันจำนวนมากมายทั่วดินแดนล้านนา มีการหล่อพระพุทธรูปจำนวนมาก ถ้ากษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ หรือขุนนางเป็นผู้สร้างวัด มักจะถวายที่ดินเป็นกัลปนาเพื่อผลประโยชน์ของวัด ถวายผู้คน(ข้าวัด) มาปฏิบัติรักษาพระพุทธรูป วัด และพระภิกษุสงฆ์”

4. การพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา สามารถแบ่งเป็น 2 มิติ ดังนี้

4.1 มิติทางชาติพันธุ์ ถ้ายอมรับว่า ชาติพันธุ์ไท เคยอยู่ที่ตอนใต้ของประเทศจีน อาศัยอยู่บริเวณ ลุ่มน้ำแยงซีเกียง ซึ่งปัจจุบันอยู่ภายใต้การยึดครองของชาวจีน(ฮั่น) เรียกว่า อาณาจักรอ้ายลาว จุดศูนย์กลาง อยู่ที่ มณฑลยูนนาน จะตั้งตัวมาช้านานเพียงไร ไม่อาจทราบ แต่ปรากฏ “เมืองเทียน”หรือ “เมืองเถน” ราว พ.ศ.263-323 ในสมัยขุนหลวงม้าว (ลิเมา) กษัตริย์ที่ทรงครองราชย์อยู่ในอาณาจักรอ้ายลาว ก่อนที่จะอพยพ เข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน ได้รับเอาพระพุทธศาสนามหายาน โดยการนำของพระสมณทูตชาว อินเดียมาเผยแผ่ หลังจากพระเจ้ากนิษกะมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 4 ของฝ่ายมหายาน ณ เมืองซลันธร แคว้นแคชเมียร์ พระสมณทูตได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง พระเจ้ามิ่งดี จักรพรรดิจีนทรงรับเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในจีน พระองค์ได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอาณาจักร อ้ายลาว คณะทูตที่มาได้นำเอาพระพุทธศาสนาและสมณทูตมาด้วย เมื่อหลวงลิวเมารับเอาพระพุทธศาสนา ราวพ.ศ. 600 ก็ทำให้หัวเมืองไทยทั้ง 77 หัวเมือง และราษฎรจำนวนถึง 51,890 ครอบครัว เปลี่ยนมานับถือ พระพุทธศาสนาแบบมหายาน (<http://www.dhammadhain.org/thailand/thailand.php>)

ภายหลัง เมื่อไทกลุ่มนี้ต่อสู้ปกป้องดินแดนกับจีน แต่พ่ายแพ้สงครามกับจีน จึงถอยร่นลงมาทางแหลมอินโดจีน ตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระ สร้างอาณาจักรน่านเจ้า (หนังสือ เรื่องของชาติไทย ของ พญาอนุমানราชธน เรียบเรียง เพื่อพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2483 ราว 70 ปีมาแล้ว ยังมีความเชื่อเก่า ๆ ว่า ถิ่นเดิมของไทยอยู่ในดินแดนจีน และ อาณาจักรน่านเจ้าเป็นของไทย แต่ถูกจีนรุกรานหลายระลอก กลุ่มหนึ่งลงมาตั้งอาณาจักรที่ราบทางภาคกลาง ตอนบนของไทยปัจจุบัน มีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี) เรื่องอาณาจักรน่านเจ้าเป็นของไทยนั้น ได้มีข้อโต้แย้งจาก นักนักวิชาการประวัติศาสตร์โบราณคดีมานุษยวิทยาทั่วโลก และรับรู้กันมานานว่า อาณาจักรน่านเจ้าไม่ใช่ของไทย แต่เป็นอาณาจักรของ “ชนชาติไป๋, หยี่” (พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต หรือ โล-โล้, หลอ-หลอ) ที่เป็นคน พื้นเมืองดั้งเดิมดึกดำบรรพ์ อยู่ในหุบเขา(รอบทะเลสาบเอ๋อร์ไห่) ทางตอนเหนือของมณฑลยูนนาน ศูนย์กลาง ตั้งอยู่บริเวณที่ปัจจุบันเรียกว่าเมือง ต้าหลี่(ตำนานไทเรียก เมืองตาลีฟู) ด้วยผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยของ นักวิชาการจีนและนักวิชาการนานาชาติต่างยืนยันตรงกันว่า “ไม่มีคนไทยในน่านเจ้า เพราะน่านเจ้าไม่ใช่ อาณาจักรของไทย จึงไม่เคยมีคนไทถูกขับไล่ให้อพยพหลบหนีร่นลงมาทางใต้จากจีน” (มติชนรายวัน ฉบับ ประจำวันอังคารที่ 9 พฤศจิกายน 2553, เรื่องของชาติไทย ที่แท่นานเจ้าไม่ใช่ของไทย)

ไทอิกกลุ่มหนึ่งอพยพจากน่านเจ้า มาตั้งรากฐานที่ “เชียงแสน” หรือ **อาณาจักรโยนกเชียงแสน** พงศาวดารโยนกเล่าว่า นานมาแล้ว (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13) มีพวกลัวะ หรือ ละว้า ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้ดอยตุง มีปู่เจ้า “ลาวจก” หรือ “ลวจักราช” เป็นหัวหน้า (จก คือ จอบขุดดิน) ต่อมาได้สร้างบ้านเมืองในทุ่งราบ เรียกชื่อว่า “หิรัญนครเงินยางเชียงแสน” ลูกหลานของปู่เจ้าลาวจก หรือ ลวจักราช ได้ขึ้นครองเมือง ต่อเนื่องกันมาหลายสิบพระองค์ แล้วต่อมา ได้สร้างเมืองใหม่เรียกว่า “ภูกามยาว หรือ พะเยา” มีผู้ครองเมือง ภูกามยาวต่อมาอีกหลายพระองค์ ปรากฏพระนามที่โดดเด่นหลายพระองค์ เช่น “ขุนเจือง” หรือ ท้าวเจือง (พุทธศตวรรษที่ 17) และ “พญาเมือง” อาณาจักรหิรัญนครเงินยางเชียงแสนนี้ ประกอบด้วย เมืองเงินยาง เมืองไชยนาทรายณ์(จังหวัดเชียงราย ปัจจุบัน) เมืองล้านช้าง และเมืองเชียงรุ่งในสิบสองพันนา

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11–18 พงศาวดารโยนก กล่าวว่า ได้เกิดชุมชน นครสุวรรณโคมคำ เมืองโยนกนาคนคร เชียงแสน และอาณาจักรล้านนาไทขึ้น บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปีนาลงมาจนถึงเมืองหริภุญชัย(ลำพูน) มีเจ้าผู้ครองนครองค์สำคัญคือ พญาสิงหนวัติ พระเจ้าฟ้างคราช พระเจ้าพรหม และพระเจ้ามังรายมหาราช(ครองราชย์ที่เมืองเงินยางเมื่อ พ.ศ. 1804) พม่าเรียกชุมชนนี้ว่า “ยูน”, “โยน”, “โยนก” หรือ “ยวน”

ตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 18 พญามังราย หรือ พ่อขุนเม็งราย ผู้สืบเชื้อสายมาจากผู้ครองนครเงินยางเชียงแสน ได้รวบรวมบ้านเล็กเมืองน้อยที่ปกครองเป็นอิสระอยู่กระจัดกระจาย ให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมาใหม่ และสร้างเมือง เชียงรายเมื่อ พ.ศ. 1805 ต่อมาพระองค์ทรงขยายดินแดน ยกทัพเข้ายึดเอา**อาณาจักรหริภุญชัย** จากพวกมอญ เชื้อสายของพระนางจามเทวีได้ใน พ.ศ. 1835 แล้ว ตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้น เรียกชื่อว่า **อาณาจักรล้านนา** ศิลาจารึกที่วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ ได้บันทึกไว้ว่า พ่อขุนเม็งรายแห่งแคว้นล้านนา พ่อขุนงำเมืองแห่งแคว้นพะเยา และพ่อขุนรามคำแหงแห่งแคว้นสุโขทัย ได้ร่วมกันวางแผนสร้างเมือง “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เริ่มสร้างเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 1839 แล้วย้ายเมืองหลวงจากเชียงราย มาอยู่ที่เมือง นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ (สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2552. หน้า 42)

สรุปว่า ถ้าคนล้านนา หรือ คนไทกลุ่มนี้สืบสายมาจากชนชาติไท สมัยขุนหลวงหิวเมา (ขุนหลวงเม้า) ที่เคยรับพระพุทธศาสนาจากจีนยุคจักรพรรดิมีนตี้ พ.ศ. 600) และนำติดตัวมาประพฤติปฏิบัติในดินแดนใหม่นี้ ก็ยืนยันว่า ชาวล้านนา ได้นับถือ พระพุทธศาสนาแบบมหายาน นับตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 7 แล้ว ดังหลักฐานสำคัญในดินแดนนี้ คือ

- 1) นอกประตูเมืองเชียงแสนด้านทิศตะวันตก มีพระธาตุกู่เต้า ที่สร้างเป็นปล้อง ๆ ต่อกันแบบเจดีย์จีน
- 2) ขุดพบลานเงินในท้องที่อำเภอเชียงแสน ซึ่งบรรจุมนตร์ของพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน สาขามันตรยาน เป็นหลักฐานว่า คนไทยนำพระพุทธศาสนาแบบมหายานจากจีนมา
- 3) ประมาณ พ.ศ. 1292 พระเจ้าอชุตตราช(หลานของพระเจ้าสิงหนวัติ) ได้รับพระบรมสารีริกธาตุจากพระสงฆ์มอญ ที่มาจากเมืองสะเทิม(สุธรรมนคร) ได้สร้างพระธาตุดอยตุงตามรูปแบบศิลปะทวาราวดีขึ้น เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

4.2 มิติทางภูมิศาสตร์

เมื่อถือเอาดินแดนตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นหลัก พระพุทธศาสนาเข้าสู่แดนนี้ได้อย่างไรบ้าง ขอเสนอข้อมูลเพื่อพิจารณา ดังนี้

- 1) โดยการนำมาของพระนางจามเทวี ผู้มาครองนครหริภุญชัย พุทธศตวรรษที่ 13 พ.ศ.1205) ล้านนาในอดีต มีอาณาจักรโบราณ คือ อาณาจักรหริภุญชัย ปกครองโดยราชวงศ์จามเทวี อาณาจักรหริภุญชัย เป็นอาณาจักรมอญที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน ตำนานจามเทวีวงศ์ได้บันทึกว่า ฤๅษีวาสุเทพ เป็นผู้สร้างเมืองหริภุญชัยขึ้น ทูลเชิญพระนางจามเทวี เจ้าหญิงจากอาณาจักรละโว้ ให้ขึ้นมาครองเมืองหริภุญ

ชัย ในปี พ.ศ. 1205 (ชินกาลมาลีปกรณ์) บางแห่งว่า มาครองเมืองปี พ.ศ. 1202 (ตามตำนานพระนางจามเทวี ฉบับแปลและเรียบเรียงโดย นายสุทรวารี สุวรรณภาชน์) ในครั้งนั้น พระนางจามเทวีได้นำพระภิกษุ นักปราชญ์ และช่างศิลปะต่าง ๆ จากละโว้ขึ้นมาด้วยเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วย พระเถระ 500 รูป หมู่ปะขาวที่ตั้งตน อยู่ในเบญจศีล 500 คน บัณฑิต 500 คน หมู่ช่างแกะสลัก 500 คน ช่างแก้วแหวน 500 คน พ่อเลี้ยง 500 คน แม่เลี้ยง 500 คน หมู่มอโหระ 500 คน หมอยา 500 คน ช่างเงิน 500 คน ช่างทอง 500 คน ช่างเหล็ก 500 คน ช่างเขียน 500 คน หมู่ช่างทั้งหลายต่าง ๆ อีก 500 คน และช่างโยธา 500 คน ให้ร่วมเดินทางกับพระนาง เพื่อไปสร้างบ้านแปลงเมืองแห่งใหม่ให้มั่นคงยิ่งขึ้น เดินทางขึ้นมาโดยเรือตามลำแม่น้ำปิง เป็นระยะเวลานาน ถึง 7 เดือน จึงถึงเมืองหริภุญชัย

พร้อมกับการเสด็จมาครองเมืองของพระนางจามเทวีครั้งนั้น ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญมาด้วย 2 องค์ คือ 1) พระแก้วขาว หรือ พระเสด็จกมณี องค์เดียวกันกับที่ประดิษฐาน ณ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน 2) พระรอดหลวง ประดิษฐานที่วัดมหาวัน จังหวัดลำพูน เมื่อพระนางเดินทางมาถึงเมืองหริภุญชัยแล้ว สุเทพ ฤๅษีและสุกทันตฤๅษีจึงประกอบพิธีราชาภิเษก ยกพระนางจามเทวีขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งหริภุญชัย เฉลิมพระนามว่า “พระนางเจ้าจามเทวี บรมราชนารี ศรีสุริยวงศ์ องค์บดินทร์ ปิ่นธานีหริภุญชัย” หลังจากพิธีราชาภิเษกแล้ว ไป 7 วัน พระนางจามเทวีทรงประสูติพระโอรส(แฝด) (ซึ่งทรงพระครรภ์มาตั้งแต่ยังทรงอยู่ที่เมืองละโว้) 2 พระองค์ พระโอรสองค์โต ขนานพระนามว่า “พระมหันตยศ” หรือ พระมหายศ ส่วนองค์รองขนานพระนามว่า “พระอนันตยศ” หรือ พระอินทวร

ในรัชสมัยของพระนางจามเทวี นครหริภุญชัยมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง ราษฎรต่างอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงอย่างดี ตามตำนานได้กล่าวว่า พสกนิกรต่างมีใจเลื่อมใสศรัทธา สร้างวัดขึ้นเป็นจำนวนถึง 2,000 วัด มีภิกษุอยู่จำพรรษาครบทุกแห่ง เมื่อพระนางขณะสงครามต่อขุนวิลังคะ ผู้นำชาวละโว้ในถิ่นนี้ ได้สร้างวัดประจำเมืองขึ้นมาอีก 5 วัด เพื่อเป็นพุทธปรกาการ ล้อมพระนครหริภุญชัยได้แก่

- 1) วัดอรัญญิกรัชมการาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันคือ วัดดอนแก้ว รวมกับ วัดต้นแก้ว
- 2) วัดมุลการาม (วัดกู่ละมั่ง / ลมั่งกู่ภูธร) ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ปัจจุบัน คือ วัดรมณียราม
- 3) วัดอาพัทธาราม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ปัจจุบัน คือ วัดพระคงฤๅษี
- 4) วัดมหาวนาราม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ปัจจุบัน คือ วัดมหาวัน
- 5) วัดมหาลดาาราม ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ปัจจุบัน คือ วัดประตูลี้

พระนางจามเทวีได้ทำนุบำรุงบ้านเมืองอย่างดี ทำให้เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง สมัยต่อมาพระนาง ก็ได้สร้างเขลางค์นคร (ลำปาง หรือ ลำปาง) ขึ้นอีกเมืองหนึ่ง ให้โอรสองค์เล็ก พระอนันตยศ ครองเมืองใหม่(ตำนานเขลางค์นครว่า เมืองใหม่นี้ ฤๅษีสร้างให้พระอนันตยศ ตามคำที่พระนางจามเทวีส่งราชสาส์นไปขอ) พบการใช้ภาษามอญโบราณ ที่ปรากฏในศิลาจารึกของหริภุญชัยหลายชิ้น อาณาจักรหริภุญชัย มีชื่อเสียงโด่งดังไปถึงเมืองจีน ดังในหนังสือ “หมานชู” ของจีน สมัยราชวงศ์ถัง บันทึกถึงนครหริภุญชัยไว้ว่าเป็น “อาณาจักรของสมเด็จพระราชินีนาถ” (女王國 หนี หวัง กว้อ) พระพุทธศาสนาที่นำมาสู่อาณาจักรหริภุญชัย เป็นแบบเถรวาท ที่สืบทอดมาแต่สมัย ทวาราวดี นับแต่ปี พ.ศ. 1824 ครั้นพญามังราย ผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนา ได้ยกกองทัพเข้ายึดเมืองหริภุญชัยจากพญายีบาได้ อาณาจักรหริภุญชัยก็สิ้นสุดลง หลังจากที่เคยรุ่งเรืองมานานถึง 618 ปี มีกษัตริย์ครองเมืองจำนวน 49 พระองค์ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรศรีวิชัยมีอำนาจรุ่งเรืองทางใต้ ศรีวิชัยรับพระพุทธศาสนาแบบมหายาน จากชวา ที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าวิษณุ หรือ ธรรมตุงคะ ราชวงศ์ไศเลนทร์ ผู้สร้างพระมหาเจดีย์ บรมพุท

โธ (บุโรพุโต)ที่ ชาว พ.ศ. 1318 พระพุทธศาสนาแบบมหายาน ก็แผ่ขยายจากทางใต้ขึ้นเหนือมาจนถึง อาณาจักรทวารวดี และศรีวิชัย

ในปี พ.ศ. 1586 สมัยพระเจ้าอาทิตย์ราช (ราชวงศ์จามเทวี) กษัตริย์ครองนครศรีวิชัย ได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุ จึงโปรดให้สร้างพระสถูปทรงปราสาทแบบศรีวิชัย (4 เสา 4 ประตู) ขึ้นมาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ขุดได้นั้น ต่อมาภายหลัง เมื่อมีการบูรณะพระสถูป จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถูปทรงปราสาทเดิม มาเป็นแบบ พระธาตุศรีวิชัยอย่างที่เห็นในปัจจุบัน พระสถูปทรงปราสาทแบบศรีวิชัย ยังมีปรากฏที่ดินแดนล้านนาอีก หลังหนึ่ง คือ ที่วัดช้างค้ำ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน เรียกว่า “สถูปหลังคาคฤหะ”

ร่องรอยของการนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานในภาคเหนือ ศาสตราจารย์ แสง จันทร์งามให้ความเห็นว่า ในธรรมเนียมการปฏิบัติของสงฆ์ล้านนา พบวัฒนธรรมแบบมหายาน ดังนี้

- (1) ผู้ที่ปฏิบัติเคร่งครัดจะไม่บริโภคเนื้อสัตว์(มังสวิรัต) เพราะถือว่าเป็นการส่งเสริมการฆ่าสัตว์
- (2) พิธีบอยข้าวสังข์อุทิศแก่ผู้วายชนม์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง หรือหญิงที่คลอดบุตรเสียชีวิต) โดยการจัดเครื่องอุปโภค บริโภค มีที่นอน หมอน มุ้ง หมาก พลู อาหาร หวี กระจกเงา บรรจุใส่เรือ หรือ เสื้อถวายพระสงฆ์ ในบางท้องถิ่น สร้างเรือนแบบปราสาท ถวายแด่วัดด้วย
- (3) พระภิกษุสามเณรชาวล้านนาในสมัยก่อน ฉันทอาหารในเวลาวิกาล(ฉันในเวลาเย็น)ได้อย่างเปิดเผย เช่นเดียวกับพระสงฆ์ฝ่ายมหายานทั่วไป
- (4) พระสงฆ์ชาวล้านนาสวดมนต์ ทำนองแบบธรรมวัตร คือ การสวดติดต่อกันไปเรื่อยไปหยุดเป็นจังหวะ จนกว่าจะจบ ดังธรรมเนียมแบบพระสงฆ์มหายานสวดมนต์ ไม่นั่นสังโยค จังหวะหนักเบา สั้นยาวตามหลักภาษาบาลี
- (5) สมัยก่อนในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ พระสงฆ์นิยมสวด “อุณฺหิสสวีย์สูตร” เป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก แต่งเลียนแบบ “อุชณฺวีชัยธารณิ” หรือ “อุชณฺยสูตร” ของลัทธิมัตถยาน ฝ่ายมหายาน เพื่อกำจัดเสนียด และต่ออายุให้ยืนยาว ปัจจุบัน นิยมนำมาใช้สวดในพิธีสะเดาะเคราะห์ สืบชะตา โดยทั่วไป นอกจากนี้ ยังนิยมสวด “ชมพูบดีสูตร” พระสูตรมหายานอีกด้วย

(6) สมัยก่อน พระสงฆ์ล้านนานิยมสวมหมวกผ้า “ว่อม” ดุจพระมหายานสวมหมวกผ้า เป็นบริวารพิเศษ

2) โดยการเผยแพร่จากพุกาม พุทธศตวรรษที่ 16 เมื่อ พ.ศ.1600 พระเจ้าอนรรุทรมหาราช(อินธามังฉ้อ) แห่งพม่ามีอำนาจ ทรงตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองพุกาม ทรงแผ่ขยายอาณาเขตครอบคลุมมาถึงดินแดนตอนเหนือของไทย คือ ล้านนา ลงมาถึงลพบุรีและทวารวดี พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามซึ่งเป็นสายที่มาจากเมืองมคร อินเดีย จึงครอบงำคนไทยแถบนั้นไปด้วย คนไทยจึงหันไปนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุกามอีก

3) โดยรับผ่านทางอาณาจักรสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 20 สมัยพญากือนา พ.ศ. 1913 พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ สายนี้ มีประวัติอันยาวนาน สืบย้อนไปถึงประเทศลังกา นครศรีธรรมราช และสุโขทัย ดังนี้

(1) เถรวาทแบบลังกาวงศ์เมื่อ พ.ศ. 1698 พระเจ้าปรักกมพาทู แห่งประเทศลังกา ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา ได้อาราธนาพระมหากัสสปะ ชำระสะสงพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนาก็กลับรุ่งเรือง มีชื่อเสียงไปไกลประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วไปต่างก็สนใจ พวกกันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและได้รับการอุปสมบทใหม่ที่นั่น ครั้นศึกษาจบแล้วก็กลับไปบ้านเมืองของตน ๆ เฉพาะในประเทศไทย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นี้ได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อน

(2) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800–1920) หลัง พ.ศ. 1800 เมื่อไทยตั้งราชธานีมั่นคงอยู่ที่สุโขทัยแล้ว พ่อขุนรามคำแหง เลื่อมใสพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จึงได้อาราธนาพระสงฆ์มาจากเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นไปเผยแผ่ที่สุโขทัย ทรงทำนุบำรุงพระสงฆ์ ส่งเสริมการศึกษาพระไตรปิฎก พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่มีอยู่

เดิมมีผู้เลื่อมใสน้อยลง และในที่สุดก็มารวมเป็นนิกายเดียวกัน พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างวัด อาราม และหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่จำนวนมาก เมื่อปี พ.ศ. 1893 พญาลิไทขึ้นครองราชย์ ได้นิมนต์พระมหาสวามีชื่อ “สุมนะ” (เรียกว่า พระมหาสุมนเถระ ศิษย์พระอุทุมพรสวามี แห่งเมืองพิน เคยไปศึกษาพระไตรปิฎกที่ลังกากลั้มาเผยแผ่ที่พม่า) เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กรุงสุโขทัย พระองค์ได้เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดป่ามะม่วง ในเขตอรัญญิก และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ “เตภูมิกถา” หรือ “ไตรภูมิพระร่วง” เป็นหนังสือทางศาสนาที่ทรงอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและวิถีปฏิบัติของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว

(3) สมัยล้านนา ประมาณ พ.ศ. 1913 ในรัชสมัยของพญาเกือนา ได้ทรงส่งราชทูตไปนิมนต์พระสุมนเถระ จากพญาลิไท เพื่อขอให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา นับเป็นการเริ่มต้นแห่งพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์สายรามัญนิกาย (ต้นสาย พระอุทุมพรสวามี ที่เคยไปศึกษาพระไตรปิฎกที่ลังกากลั้มาเผยแผ่ที่พม่า) ในดินแดนแถบนี้ พระมหาสุมนเถระ ได้มาพำนักที่ วัดพระยืน จังหวัดลำพูน ประมาณ 2 พรรษา และมาประจำที่วัดบุปผาราม(วัดสวนดอก) เชียงใหม่ ที่พญาเกือนาอุทิศราชอุทยานสวนดอกไม้ให้เป็นวัดป่า สำหรับเป็นที่สำนักของพระมหาสุมนเถระ นับเป็นการหยั่งรากฝังลึกของพระพุทธศาสนาสายเถรวาทในล้านนาให้มั่นคงอีกสมัยหนึ่ง

(4) สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา (1932) ได้พระสีหลปฏิมา (พระพุทธสีหิงค์ หรือ พระสิงห์) จากกำแพงเพชร สร้างพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสน แบบสิงห์ 1 2 3 ขึ้นมา (ที่ลังกาไม่มี แต่คล้ายศิลปะแบบปาละ อินเดียใต้ พบมากที่บูโรบูโด)

(5) สมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน พ.ศ. 1967 พระสงฆ์ล้านนา 25 รูป ประกอบด้วย พระชาวลพบุรี 8 รูป พระมอญ 1 รูป ไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา จบแล้วได้นิมนต์พระสงฆ์ชาวลังกา 2 รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุ และพระมหาอุตตมปัญญา เพื่อมาทำการอุปสมบทกุลบุตรชาวเชียงใหม่ ตั้งสำนักที่วัดป่าแดง และได้ตั้งคณะสงฆ์สีหลขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง สมัยนี้ สงฆ์แตกเป็น 3 คณะ คือ คณะพื้นเมืองเดิม คณะสวนดอก(รามัญนิกาย) คณะป่าแดง(สีหลนิกาย)

(6) ในรัชสมัยของพญาติโลกราช(1984-2030) พระองค์ได้อุปถัมภ์การสังคายนา ซึ่งนับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ที่วัดมหาโพธาราม หรือ วัดเจดีย์เจ็ดยอด ในนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2020

(7) ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038-2068) เป็นยุครุ่งเรืองของวรรณคดีพระพุทธศาสนา หรือยุคทองสูงสุดของวรรณกรรมทางพุทธศาสนาในล้านนา เพราะมีพระสังฆปราชญ์จำนวนมากสามารถแต่งคัมภีร์ทางศาสนาเป็นภาษาบาลีขึ้นมาจำนวนมาก เช่น พระสิริมังคลาจารย์ แต่ง 4 คัมภีร์ ได้แก่ มังคลัตถทีปนี เวสสันดรทีปนี จักรวาลทีปนี สังขยาปกาสกฏีกา พระรัตนปัญญา แต่งหนังสือ วชิรสารัตถสังคหะและชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

5. การพระพุทธศาสนาในยุครุ่งเรือง(ยุคทอง)ล้านนา

5.1 สมัยพญาติโลกราช(1984-2030) พญาติโลกราช พระราชสมภพเมื่อ พ.ศ. 1952 เป็นพระโอรสลำดับที่ 6 ในพระเจ้าสามฝั่งแกน มีพระนามเดิมว่า ท้าวลก มีพี่น้องต่างพระราชมารดา รวม 10 องค์ เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 10 ของราชวงศ์ มังราย (พ.ศ. 1985) เมื่อมีพระชนมายุ 32 พรรษา ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

1) ก่อนรัชสมัยพญาติโลกราช ในสมัยพญาสามฝั่งแกน มีสงฆ์คณะใหม่ ที่ไปศึกษาจากลังกากลั้มาอยู่ที่วัดป่าแดง เรียกตนเองว่า สีหลนิกาย หรือ ลังกาวงศ์ใหม่ มีคนเลื่อมใสนับถือมาก เพราะเน้นการศึกษาภาษาบาลี และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง ทั้งกล่าวหาและโจมตีคณะสงฆ์นิกายสวนดอก(นิกายที่พระมหา

สุมนเถระนำมาจากสุโขทัย)ว่า ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จนทำให้สงฆ์เกิดความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทรุนแรงถึงขั้นชกต่อยกัน

ข้อขัดแย้ง ทางวินัย ที่สีหลนิกาย(หนป่าแดง) กล่าวหารามัญนิกาย(หนสวนดอก) ว่าผิดพระวินัย ดังนี้

- 1) พระหนสวนดอก ถือไม้เท้าออกบิดทาบตเหมือนถือกะลาขอทาน
- 2) พระหนสวนดอก รับเงินและทอง
- 3) พระหนสวนดอก มีนาจิ้งห็น
- 4) พระหนสวนดอก ใช้อักษรแบบสันสกฤต เกินภาษาบาลี ที่พระพุทธโฆษาจารย์แปลไว้ (อักขระวรรค ฎ ฐ ฑ ฒ ณ ใช้เป็น ฎ ฐ ฑ ฒ รณ อ่านว่า ระฎะ ระฐะ ..ระณะ)
- 5) พระหนสวนดอก ออกเสียงสวดอักขระไม่ถูกต้อง ในพิธีกรรม เช่น พุทธัง สะระณัง เป็น “พุทธัม สะระณัม”
- 6) การผูกพัทธสีมาของพระหนสวนดอก ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย
- 7) พระอุทุมพรสวามี ตันนิกายหนสวนดอก เมื่อกลับมาพม่า ขณะที่อยู่ในเรือสำเภาท่ามกลางมหาสมุทร ทำการบวชภิกษุใหม่ คณะให้การอุปสมบทไม่ครบสงฆ์(ต้องมีภิกษุอย่างน้อย จำนวน 5 รูป) แต่เมื่อมีภิกษุรูปหนึ่งมรณะในระหว่างทาง จึงใช้พระพุทธรูปแทน ภิกษุรูปที่มีมรณภาพในเรือ นับเป็น 5 เพื่อให้ครบองค์สงฆ์ในอุปสมบทกรรม การเป็นภิกษุของหนสวนดอกถือว่าขาดเงื่อนไข ไม่สมบูรณ์นับแต่นั้นมา(เป็นโมฆะแต่ต้น)

ข้อสังเกต ตำนานมูลศาสนา แต่งโดย พระพุทธพุกาม เป็นพระนิกายหนสวนดอก

ข้อขัดแย้ง ทางวินัย ที่พระรามัญนิกาย หนสวนดอก กล่าวหาและโต้กลับพระสีหลนิกาย หนป่าแดง ดังนี้

- 1) พระนิกายหนป่าแดง ทำลายความสามัคคี สร้างความแตกแยกในพระสงฆ์(สังฆเภท)
- 2) พระมหาญาณคัมภีร์(ตันนิกายหนป่าแดง) อุปสมบท(ใหม่ที่ลังกา)ไม่ถูกต้องตามพระวินัย(พระอุปชฌาย์เป็นชีเปลือย ไม่ใช่สงฆ์ แกมลักทองจิ้งโก้วด)
- 3) พระนิกายหนป่าแดง ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นพระอุปชฌาย์ หลังจากบวชแปลงมายังไม่ครบ 10 พรรษา (แต่กลับละเมิดพระวินัย ทำการอุปสมบทภิกษุ)
- 4) พระนิกายหนป่าแดง(พระมหาญาณคัมภีร์) สั่งสอนไม่ให้กราบไหว้พระพุทธรูป และให้นำไปทิ้งเสีย(สู้อย่าได้ไหว้รูปพระเจ้า สู้อย่าบูชา บ่ได้บุญสักเม็ด พระเจ้านิพพานไปแล้วตาย พระเจ้า(พระพุทธเจ้า)เท่าไว้(ทรงมอบให้แก่) พระธัมมกับสังฆะแล หื้อฝังสารูปเสียว่าอัน เขาฟังคำมันอันกล่าวนั้น ก็ฝังรูปพระเจ้าเสียแท้หั้นแล”(ประเสริฐ ฐ นคร, ปวงคำ ต้อยเขียว (2537) : ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่ เชียงตุง กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์,)

ข้อสังเกต ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ แต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระ จากคณะสงฆ์นิกายหนป่าแดง ยังพูดถึง (การสักการะ)พระรัตนปฏิมาด้วย

เพื่อระงับข้อขัดแย้ง(อธิกรณ์สงฆ์) พญาสามฝั่งแกน จึงนิมนต์พระสงฆ์ทั้งสองนิกายให้ลงไปแก้ข้อกล่าวหากันที่แพขนาน 2 หลัง ผูกไว้กลางลำแม่น้ำปิง ผลการตอบโต้กัน พระนิกายสวนดอกแก้ข้อกล่าวหาได้ทุกข้อเป็นฝ่ายชนะ จนพระสงฆ์นิกายหนป่าแดงถูกห้ามเผยแพร่ศาสนาในเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้น(กลุ่มหนึ่งไปตั้งสำนักที่ลำพูน)

2) ผลงานการบำรุงพระพุทธศาสนาของพญาติโลกราช ในรัชสมัยพญาติโลกราช พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พระองค์ทรงเลื่อมใสทำนุบำรุงพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ทรงกลับมาให้การสนับสนุนคณะสงฆ์นิกายหนป่าแดง (ลังกาวงศ์นิกายสิงหลใหม่) โดยทรงนิมนต์พระมหาเมธังกรญาณ แกนนำกลุ่มลังกาวงศ์ใหม่จากลำพูน ให้มาจำพรรษาที่วัดราชมณเฑียร พระองค์ให้รื้อปราสาทของพระราชมารดา มาสร้างวิหาร

ถวาย สถาปนาให้พระมหาเมธังกรญาณขึ้นเป็น “พระมหาสวามี” ถวายสมณศักดิ์เป็นที่ “พระอดุลศักดิ์ตยาธิกรณมหาสวามี” (ม.ล. สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ (2556) รายงานการวิจัย พระพุทธศาสนาในล้านนา ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช-พญาแก้ว หน้า 18- 22)

พระองค์ทรงปรารถนาเป็นทนายทในศาสนาและสนองคุณพระชนนีจึงทรงมอบราชสมบัติแต่พระชนนี แล้วผนวชโดยมี “พระญาณมงคลเถระ” เป็นพระอุปชฌาย์ มี “พระอดุลศักดิ์ตยาธิกรณมหาสวามี” เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ผนวชอยู่ชั่วคราว ณ วัดป่าแดงมหาวิหาร ไม่นานก็ทรงลาผนวชออกมาครองราชย์

การที่พระองค์สนับสนุนส่งเสริมสิ่งหลนิกาย ทำให้ฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่รุ่งเรืองขึ้น กุลบุตรมาบวชเป็นจำนวนมาก พระภิกษุในนิกายสิ่งหลนมีเพิ่มขึ้นมาก พระนิกายสิ่งหลนใหม่เน้นการศึกษาภาษาบาลีและการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเจริญก้าวหน้าอย่างสูง

ความขัดแย้งระหว่างลังกาวงศ์ใหม่สายสิ่งหลน (วัดป่าแดง) และลังกาวงศ์เก่าสายรามัญ (วัดสวนดอก) ที่มีอยู่ในยุคนั้น ก็ทำให้พระสงฆ์สายรามัญตื่นตัว ปรับตัวหันมาพยายามศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้มข้นเช่นกัน

พญาติโลกราชทรงส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทรงยกย่องพระภิกษุที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ทำให้พระสงฆ์ในสมัยนั้นจึงมีความรู้สูง ที่ปรากฏมีชื่อเสียงมากมาย เช่น พระโพธิ์รังสี(แต่งจามเทวีวงศ์) พระธรรมทินนเถระ และพระญาณกิตติเถระ เป็นต้น

ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งแรกในแดนไทย ความเชี่ยวชาญในการรจนาคัมภีร์ภาษาบาลีและความรอบรู้ในพระไตรปิฎกของพระเถระชาวล้านนาในยุคนั้น ก่อให้เกิดการทำสังคายนาสอบชำระพระไตรปิฎก ใน ปีพ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม (เจ็ดยอด) โดยมีพระธรรมทินนมหาเถระ เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธาน ท่านได้คัดเลือกพระเถระนเถระประมาณ 100 กว่ารูป ที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีและพระไตรปิฎกทั่วอาณาจักรล้านนา ที่มีชื่อเสียงในเชียงใหม่ 12 รูป ได้แก่ พระมหาเถระอภัยสารทมหาสวามี ซึ่งมีพรรษาได้ 57 พรรษา พระญาณสิทธิ พระญาณมงคล ชาวเมืองหริภุญชัย พระญาณลังกา ชาวเมืองเชียงราย พระสัทธัมมรังสี ชาวเมืองเชียงแสน พระรัตนปัญญาเถระ ชาวเมืองพะเยา และพระรัตนปัญญาเถระ ชาวเขลางคนคร เป็นต้น กระทำสังคายนาชำระพระคัมภีร์พระไตรปิฎกครั้งนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ในประวัติพระพุทธศาสนาต่อจากที่ทำมาแล้ว 7 ครั้งในประเทศอินเดียและศรีลังกา เรียกว่า “อัฐมสังคายนา” ซึ่งใช้เวลา 1 ปีจึงเสร็จ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยนี้ จนเป็นที่เลื่องลือพระเกียรติยศไปทั่วประเทศข้างเคียง ทำให้พระเจ้าติโลกราชได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า “พระเจ้าศิริธรรมจักรวัตติโลกราชามหารมิกราช พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่” พระไตรปิฎกฉบับที่สอบชำระในสมัยพญาติโลกราชจึงถือเป็นคัมภีร์หลักฐาน สำคัญชิ้นหนึ่งของพุทธศาสนาในล้านนาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การสร้างและบูรณะวัดสำคัญๆ ในรัชสมัยของพญาติโลกราช มีดังนี้

สร้างวัดมหาโพธาราม(วัดเจ็ดยอด) ในปี พ.ศ. 1999 ให้เป็นที่อยู่ของพระอตุตมปัญญาเถระ ที่ริมน้ำแม่ข่า (โรหินีพื้นที่) โปรดให้ปลูกต้นโพธิ์(หน่อจากวัดป่าแดงหลวง) ในอารามนั้นแล้วตั้งชื่อว่า วัดมหาโพธาราม จากนั้นสร้างสัตตมหาสถาน(อนิมิสเจดีย์ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ รัตนจกรมเจดีย์ทิศเหนือ รัตนฆรเจดีย์ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อชปาลนิโครธ ทิศตะวันออก สระมุจลินทร์ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ราชายตนะ ทิศใต้ ก่อกำแพงประตูโขง) ในปีพ.ศ. 2020 โปรดให้สร้างมหาวิหาร(วิหารเจ็ดยอด)ในอารามนั้น

สร้างวัดราชมณเฑียร ด้านทิศเหนือ ภายในกำแพงนคร

สร้างวัดป่าตาลมหาวิหาร ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่

สร้างวัดป่าตั้ง ให้เป็นอารามใหญ่ เรียกว่า วัดป่าแดงหลวง หรือ วัดรัตนาราม ทรงสร้างโรงอุโบสถในวัดป่าแดงหลวง ซึ่งเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชบิดา (พญาสามฝั่งแกน) และพระราชมารดา เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จในวันมหาปวารณา จึงทรงร่วมพิธีผูกพัทธสีมาที่วัดป่าแดงนั้นด้วย

ทรงบูรณะต่อเติมเจดีย์หลวง ให้ใหญ่และสูงกว่าเดิม กว้างด้านละ 35 วา สูง 45 วา บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในพระเจดีย์นั้น ทรงอัญเชิญพระแก้วมรกต จากวัดพระธาตุลำปางหลวง นครเขลางค์ มาประดิษฐานไว้ที่ซุ้มจระนำเจดีย์หลวง ด้านตะวันออก

ทรงมอบให้สีหโคตเสนาบดีและอาณาจักรจามปาตีมหาอำมาตย์ ดำเนินการหล่อพระพุทธรูปแบบลวปุระขนาดใหญ่ ด้วยทองสัมฤทธิ์หนักสามสิบสามแสน (=3,960 กิโลกรัม) ณ วัดป่าตาลมหาวิหาร ซึ่งมีพระธรรมทินมมหาเถระเป็นเจ้าอาวาส

ในยุคนั้น มีการสถาปนาความเชื่อเรื่องพระธาตุในที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอาณาจักร โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางศาสนาของคนในถิ่นต่าง ๆ ด้วยการสร้างตำนานเมือง และตำนานพระธาตุ ขึ้นอย่างแพร่หลาย โปรดให้คณะสงฆ์ร้อยถนสีมาที่ปลูกฝังตั้งแต่ครั้งคณะสงฆ์हनสวนดอก มาทำการปลูก(ผูก)ใหม่ หรือปลูกซ้อนสีมาเดิม เพื่อจัดการความเห็นต่างทางพระวินัยของพระสงฆ์

5.2 สมัยพระเจ้ายอดเชียงราย(2030-2038)

ภารกิจทางศาสนา โปรดให้ชำระซังตสีมา(สีมาขาดแดน ไม่ชนรอบกัน) ซึ่งพระญาณมงคลเถระ สมมุติไว้ที่เกาะดอนแท่น หน้าเมืองเชียงแสน พระภิกษุรูปสำคัญที่เข้าร่วมพิธี ประกอบด้วย พระมหาญาณโพธิมหาสามีเป็นประธาน พระเวฬุวันเถระ วัดกู่เต้า พระสุรสีห์ พระนารท วัดป่าแดงหลวง เป็นต้น

ทำการบูชาพระมหาธาตุเจดีย์หรือภูเขาย้อยด้วยตุง(ธง) 100,000 (หนึ่งแสน) ผืน พญาสุริยวงศ์ กับท้าวเอื้อยหอขวาง ราชบุตรพญาดีโลกราช แอบลักลอบเอาพระแก้วขาว ไปหลบที่กรุงศรีอยุธยา พระองค์ยกกองทัพติดตามไปนำกลับคืนมาจากกรุงศรีอยุธยา

5.3 สมัยพญาแก้ว(2038-2068) พญาแก้ว มีพระนามที่เรียกกันต่าง ๆ คือ พระเมืองแก้ว หรือ พ่อท้าวแก้ว หรือเจ้ารัตนราชกุมาร หรือ พญาแก้วภูตราชปิตรีราช หรือ พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงเป็นเหลนของพระเจ้าดีโลกราช และเป็นราชบุตรของ พญายอดเชียงรายกับพระนางสิริยสวัสดิ์ (เทวีโป่งน้อย) ได้รับการเฉลิมพระนามว่า “พระเจ้าศิริธรรมจักรพรรดิ” เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 11 ในราชวงศ์เม็งราย

ในรัชสมัยนี้ การพระศาสนาเจริญรุ่งเรือง คณะสงฆ์ไม่แตกสามัคคี พญาแก้วเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงอุปถัมภ์บำรุงมากมาย มีหลักฐานจากศิลาจารึก ในการสร้างวัดและการบูรณปฏิสังขรณ์ถูกค้นพบมากขึ้นทางภาคเหนือ (จารึกอักษรไทยฝักขาม ประมาณ 34-36หลัก) แสดงให้เห็นว่า พระองค์ให้การสนับสนุน ทำนุบำรุงการพระศาสนาอย่างยิ่ง และพระองค์ทรงลาผนวชระยะหนึ่ง ดุจพญาดีโลกราช(พระเจ้าปู่)

ผลงานพญาแก้ว การสร้างวัด พระองค์สร้าง เช่น

สร้างวัดบุพพาราม(วัดเม็ง) พ.ศ. 2039

สร้างวัดศรีสุพรรณ พ.ศ. 2043

ฟื้นฟูวัดป่าแดงมหาวิหารให้เจริญรุ่งเรือง

สร้างพระอุโบสถ และหอไตร ที่วัดมหาโพธาราม

อุปถัมภ์สงฆ์ทั้ง 3 คณะ(हनพื้นเมือง หนสวนดอก และहनป่าแดง) จัดพิธีอุปสมบท ที่เชียงแสน ในปี พ.ศ. 2058 ก็นิมิตต์สงฆ์ทั้ง 3คณะเข้าประกอบพิธีอุปสมบทกรรม

ทรงให้การสนับสนุนและส่งเสริมพระสงฆ์ ผู้ที่มีความแตกฉานภาษาบาลีอย่างสูง สามารถเขียนคัมภีร์ทางศาสนาด้วยภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก ชื่อเสียงเกรียงไกรประชาชนล้วนนาเป็นที่รู้จักกันในหมู่ประเทศชาวพุทธ

ปี พ.ศ. 2066 พระเจ้าโพธิสาร์ราช เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต(2063-2090) โปรดให้ทูตเชิญราชสาส์นมาเพื่อขอ คณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปเผยแผ่ยังกรุงศรีสัตนาคนหุต พญาแก้วจึง ส่งพระเทพมงคลเถระ พร้อมคัมภีร์ พระไตรปิฎก 60 คัมภีร์(มัด) ไปถวายพระเจ้าล้านช้าง(พงศาวดารโยนก : 371)

โคลงมัทธราบเชียงใหม่ กล่าวสรรเสริญพระญาแก้วว่า “พระองค์มีพระทัยมุ่งทำบุญทำทานเป็นกิจวัตรอัน ประเสริฐตลอดพระชนม์ชีพ มุ่งแต่รักษาศีลและทานโดยแท้ จึงทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข”(สิงหะ วรรณสัย 2522 : หน้า 50 อ้างใน ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ รายงานวิจัยฯ หน้า 23)

ตลอดระยะเวลา 3 รัชกาล คือ พระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย และพระเมืองแก้ว รวมเป็น เวลา 84 ปี เป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา เพราะเป็นยุคที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่าง จริงจัง และก่อนจะมาถึงยุคทองนี้ พระชาวล้านนาหลายสิบรูปได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศ ศรีลังกา โดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระชาวล้านนามีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีเป็น เยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง เมื่อพ้นจาก 3 รัชกาลนี้ไปแล้ว ก็ไม่ปรากฏมีผลงาน ภาษาบาลีจากพระสงฆ์ล้านนาอีกเลย(สมหมาย เปรมจิตต์,(2556) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา)

สรุป สมัยอาณาจักรล้านนาเปรียบกับอาณาจักรสุโขทัย

อาณาจักรล้านนา เป็นอาณาจักรไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นอาณาจักรอิสระ เริ่มต้น อาณาจักรยุคเดียวกับอาณาจักร สุโขทัย และเจริญรุ่งเรืองอยู่ในสมัยเดียวกัน และได้เจริญต่อมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น

เรื่องของอาณาจักรล้านนามีหลายอย่างคล้ายคลึงกับอาณาจักรสุโขทัย และอยู่ใน ระยะเวลาใกล้เคียงกันด้วย เช่น

1. พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ก็เข้าสู่อาณาจักรล้านนาในระยะเดียวกันกับสุโขทัย ซึ่ง ตามพงศาวดารโยนก กล่าวว่า เข้ามาสมัยพญาเกือนา เจ้านครพิงค์เชียงใหม่ แต่ว่าเข้ามาทางรามัญประเทศ และได้รับการทำนุบำรุง จากกษัตริย์ล้านนา มีความเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกัน

2. มีการอาราธนาพระสงฆ์จากลังกา และส่งพระสงฆ์ไทยไปศึกษาที่ลังกาเหมือนกัน ส่งไปเมื่อ พ.ศ. 1965 พร้อมกับพระเถระชาวกรุงศรีอยุธยา และพระเถระชาวกัมพูชา เป็น พระเถระชาวล้านนา 7 รูป ชื่อพระธรรม คัมภีร์ 1 พระเมธีกร 1 พระญาณมงคล 1 พระศีลวงค์ 1 พระสารีบุตร 1 พระรัตนกร 1 พระพุทธสาคร 1 ชาวกรุงศรีอยุธยา 2 รูป ชื่อ พระพรหมมณี 1 พระโสมเถระ 1 และชาวกัมพูชา 1 รูป ชื่อพระญาณสิทธิ กับมี พระภิกษุ บริษัทอื่นๆ เป็นจำนวนมาก ร่วมไปกับพระเถระคณะนี้อีกด้วย ขากลับได้นิมนต์พระมหาเถระ ชาว ลังกามาด้วย 2 รูป ชื่อพระมหาวีกรรมพาหุ รูป 1 พระอุตตมปัญญา รูป 1

3. พญาติโลกราช กษัตริย์ล้านนา ก็ได้ทรงผนวชชั่วคราวเช่นเดียวกันกับ พระมหาธรรมราชาลิไท (ราว พ.ศ. 1990) แต่อาณาจักรล้านนา มีหลายอย่าง ทางด้านตำราในทางพุทธศาสนา ได้รู้หน้าไปกว่าสุโขทัย เช่น

1. พญาติโลกราช ได้ทรงจัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นใน พ.ศ. 2020 (สุโขทัยรวมกับอาณาจักรอยุธยา แล้ว)

2. มีสิ่งมปราชัญญ์ เกิดขึ้นหลายองค์ แต่ละองค์ได้รับรจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ไว้ด้วยเช่น

1) พระญาณกิตติ รจนา โยชนาวินัยโยชนาภิธรรม และอื่น ๆรวมประมาณ 10 คัมภีร์

2) พระรัตนปัญญา รจนา วชิรสารัตถสังคหะและชินกาลมาลี

3) พระโพธิรังษี รจนา จามเทวีวงศ์

4) พระนันทาจารย์ รจนา สารัตถะสังคหะ

5) พระสุวรรณรังษี รจนา ปฐมสมโพธิสังเขป

6) พระสุวรรณปทีปเถระ รจนา อเนกคุสารัตถที่ปนี

7) พระสิริมงคลอาจารย์ วิชา มังคลัตถที่ปณี เวสสันดรที่ปณี จักกาวพที่ปณี สังขยาปกาสฎีกา ซึ่งถือกันว่า พระมหาเถระองค์นี้เป็นรัตนกวีที่เด่นที่สุดของล้านนาไทย คัมภีร์ต่าง ๆ ที่ปราชญ์ชาวล้านนา วิชาขึ้นนี้ได้อิทธิพลในการศึกษาภาษาบาลีสืบมา จนปัจจุบันโดยเฉพาะ คัมภีร์ มังคลัตถที่ปณี ในวงการศึกษามูลนิธิ ให้ถือเป็นฉบับครูต้นแบบในการแต่งตำราทางศาสนา

6. พระพุทธศาสนาล้านนาในยุคปัจจุบัน

6.1 อิทธิพลจากวัฒนธรรมพุทธแบบพม่า

พ.ศ. 2101- 2317 สมัยที่อาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า นับแต่สมัยพระเจ้าเมกุสิสุทิวังค์ – สมัยพระเจ้ากาวิละ ในช่วง 200 ปีที่ผ่านมา โดยการปกครองของพม่า บ้านเมืองอยู่ในสภาพเมืองขึ้น การศาสนาขึ้นอยู่กับสภาพชุมชนที่ไม่มั่นคงและมีอำนาจ ขาดผู้สนับสนุนหลัก ทำให้การพุทธศาสนาในล้านนาซบเซาลงไปมาก พระสงฆ์นักปราชญ์ที่เก่งเหมือนสมัยรุ่งเรืองไม่มี การปฏิบัติกิจศาสนาก็เป็นแบบคตินิยมที่สืบกันมานาน บางอย่างมีการเบี่ยงเบนไปจากหลักการเดิมของ เถรวาทมาก รวมทั้งวัฒนธรรมพม่าได้มีอิทธิพลต่อวิถีชาวล้านนาหลายอย่าง เช่น

(1) นิยมบวชเป็นสามเณร มากกว่าการบวชเป็นภิกษุ การที่บวชเป็นเณร และบวชในระยะสั้น ๆ นั้น ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาในล้านนา ไม่เข้มแข็งและค่อยเสื่อมลงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันที่เพิ่มมาอีก 200 ปี (2317 – 2557 เป็นเวลารวมทั้งหมด 400 ปี ความเสื่อมถอยเช่นนี้ทำให้ไม่มีนักปราชญ์ทางภาษาบาลี และแต่งตำราที่เป็นภาษาบาลีเกิดขึ้นในล้านนาเช่นในสมัยก่อนอีก ทั้งนี้เพราะสังคมแต่นิยมการบวชสามเณร เมื่อสร้างวัดก็ไม่นิยมสร้างพระอุโบสถ ส่วนมากวัดในชุมชนจะมีเพียงพระวิหารกับพระสถูปเจดีย์ ถึงแม้มีผู้ที่บวชพระภิกษุและอุทิศตนต่อพระศาสนาตลอดชีพก็มีอยู่บ้าง แต่ความนิยมศึกษาพระปริยัติธรรมให้เข้มแข็งก็มีน้อย ส่วนใหญ่เน้นประกอบพิธีกรรมสงเคราะห์ชาวบ้าน หรือ ประพฤติตนในสายปฏิบัติ สายครูบา เป็นเอกเทศไป (ข้อนี้ อาจจะไม่ใช่สาเหตุหลักแห่งความเสื่อมถอยด้านการปริยัติศึกษา และด้านการปฏิบัติ เพราะที่พม่ายังมีพระสงฆ์ที่ทรงปริยัติ ทรงไตรปิฎก เชี่ยวชาญการปฏิบัติให้เห็นเป็นประจักษ์พยานอยู่ปัจจุบัน)

(2) พิธีแห่ลูกแก้ว แต่งตัวเหมือนเจ้าชาย ขี่ม้า ถือตรงตามพุทธประวัติ

(3) มีรูปปั้นสิงห์แบบพม่านั่งเฝ้าประตูวัด

(4) การนับถือพระอุปัชฌาย์ และการตักบาตรในเวลากลางคืนของวันเพ็ญที่ตรงกับวันพุธ เรียกว่า “เป็งปู้ด หรือเพ็งพุทธ” ที่ประเทศพม่า มีรูปพระบัวเข็ม ก็คือ พระอุปัชฌาย์นั่นเอง

(5) การเอาทองหุ้มพระธาตุ หรือ พระเจดีย์ เป็นธรรมเนียมนิยมของพม่า(หุ้มทองจังโก)

(6) การฟ้อนผีมดผีเม็ง แต่งตัวแบบพม่า ทุ่งโสร่ง มีผ้าพันศีรษะ

6.2 การฟื้นฟูศาสนาในล้านนา พ.ศ. 2410- ปัจจุบัน (กล่าวเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่)

เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์(รัชกาลที่ 5) รวมศูนย์การปกครองเข้าส่วนกลาง อาณาจักรล้านนาก็ลดระดับความสำคัญลงไป เป็นประเทศราช เป็นมณฑลพายัพ ท้ายสุดก็แตกเป็นจังหวัดต่าง ๆ (8 จังหวัดภาคเหนือ)

การปกครองทางคณะสงฆ์ ก็ยึดตาม พรบ.ลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121

การศึกษา ก็ยึดแบบพระปริยัติธรรม ตามกรอบการศึกษาคณะสงฆ์ โดยพระมหาสมณะเจ้า กรมพญาวิชิต ญาณวโรรส

กล่าวเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่

ช่วงสมัยพระเจ้าอินทวโรรส พระสงฆ์จากวัดบรมนิวาส(พระธรรมยุติกนิกาย) กรุงเทพฯ มาจำพรรษาที่วัดเชียงใหม่ แล้วมาอยู่วัดเจดีย์หลวง ตั้งนิกายธรรมยุติกล้านนาขึ้นมา พระสงฆ์พื้นเมืองเดิมก็กลายเป็น มหานิกาย ในอาณาจักรล้านนาก็ยังมีพระสงฆ์พม่าและชุมชนพม่าบางกลุ่มหลงเหลืออยู่บ้าง

ต่อมา พ.ศ. 2492-2509 เจ้าชื่น สิริโรส ได้บูรณะวัดอุโมงค์ สร้างกุฏิหลังใหม่เพิ่ม นิมนต์พระมหาปิ่น หรือ ปัญญานันทภิกขุ จาก “สวนโมกขพลาราม” อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มาจำพรรษา พระมหาปิ่นได้เผยแพร่ศาสนาที่วัดอุโมงค์สืบมา และเรียกสถานที่นี้อีกอย่างหนึ่งว่า “สวนพุทธธรรม”

พุทธศาสนิกชน(เจือม อินทปญโญ) เคยมาร่วมเผยแพร่ธรรมที่วัดอุโมงค์นี้ ในช่วงเวลาสั้น ๆ

พุทธสถานจังหวัดเชียงใหม่ ได้สร้างขึ้นมาเป็นที่บรรยายธรรมของ ปัญญานันทะ นับแต่สมัยเริ่มแรก

ต่อมา ได้เกิดมีชมรมชาวพุทธที่เข้มแข็ง “กลุ่มหนุ่มสาวเชียงใหม่” ร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนากิจการฟังพระธรรมเทศนา เรียกว่า “รถด่วนขบวนพิเศษ” โดยชุมชนหัววัดต่างๆ ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเข้าพรรษา ทำกิจกรรมต่อเนื่องกันมามีได้ขาด เป็นเวลากว่า 50 ปีมาแล้ว

ปี พ.ศ. 2527 มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาเปิดวิทยาเขตเชียงใหม่ที่วัดสวนดอก) ต่อมา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็เปิดวิทยาเขตล้านนา ที่วัดเจดีย์หลวง ให้การศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ นับแต่ระดับปริญญาตรีจนถึงระดับปริญญาเอก มีสำนักปฏิบัติธรรมทั้งสายสมณะและวิปัสสนา มากแห่ง เช่น สำนัก วัดเมืองมาง สำนักวัดรำเปิง สำนักวัดพระธาตุศรีจอมทอง สำนักนิโรธาราม วัดดอยแม่ปิง วัดถ้ำผาปล่อง วัดอรุณวิเวก วัดป่าเมืองใหม่ สำนัก ตาฉิ่งเลนนิง เป็นต้น

เมื่อ พ.ศ. 2558 ชาวเชียงใหม่ได้รับการจัดสรรพื้นที่ให้ตั้งเป็น “พุทธมณฑลจังหวัดเชียงใหม่” ที่พื้นที่ อำเภอ ดอยสะเก็ด ตัดถนนสายเชียงใหม่ – เชียงราย ใกล้โครงการพระราชดำริ ศูนย์พัฒนาห้วยฮ่องไคร้

6.3 ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีล้านนา

6.3.1 ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา (พิธีกรรม โคตรสุโพธิ์ 2545 : แนวคิดทางปรัชญาในคัมภีร์ประเภทวังสภกรณ์ล้านนา)

ความเชื่อ คือ การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริง โดยใช้สติปัญญา เหตุผล ศรัทธา หรือ ยอมรับโดยไม่มีเหตุผล ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ เชื่อแบบมกาย และเชื่อแบบใช้ปัญญา ความเชื่อมักจะสัมพันธ์แนบแน่นกับศาสนา ดังนั้น ความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นความเชื่อทุกชนิดที่ว่าด้วยมนุษย์ วัฒนธรรมและธรรมชาติ ที่ไม่ได้เกิดจากการค้นคว้าวิจัยแบบวิทยาศาสตร์ แต่ได้รับการสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมของสังคม ความเชื่อในศาสนาทุกระดับตั้งแต่ระดับที่มกายจนถึงระดับที่ใช้ปัญญา ความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา สามารถจำแนกออกได้ 3 ประการดังนี้

ก. ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ

1) ความเชื่อในภูต ผี วิญญาณ อมนุษย์ เทพเจ้า

ชาวล้านนา นับแต่บรรพกาลมา ก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนา ก็มีความเชื่อที่สืบทอดกันมา ดั้งเดิมก็คือ ความเชื่อเรื่อง ภูต ผี ปีศาจ วิญญาณ เหล่าอมนุษย์ และเทพเจ้า ที่อาศัยอยู่ในอีกโลกหนึ่ง เป็นมิติที่ซ้อนมิติ สิ่งเหล่านี้ มีพลังอำนาจ สามารถให้คุณ กำจัดปัดเป่าทุกข์ยาก และภัยพิบัติของมนุษย์ได้ ถ้ามนุษย์มีความเคารพยำเกรง หรือ ให้โทษก่อวิบัติอันตรายแก่มนุษย์ผู้ล่วงเกิน ขาดการเคารพยำเกรงได้ นอกจากนี้ ยังเชื่อว่า เมื่อคนตายลงไป ย่อมมีสภาพเป็นวิญญาณ และอาศัยอยู่ในโลกของวิญญาณ

การนับถือผี ชุมชนในแถบล้านนານี้ เรียกสิ่งที่มีพลังอำนาจลึกลับ ศักดิ์สิทธิ์นี้ว่า ผี มีการถือผีสืบทอดกันมา ผีที่ชาวล้านน่านับถือจำแนกประเภทได้ 4 ชนิด คือ (ธิดา สาระยา, 2545 : 80)

(1) **ผีที่สิงอยู่ในน้ำ** ถ้า ป่า เขา ลำเนาไพร เหล่าภูต ก่อนจะนับถือพระพุทธศาสนา ชาวล้านนามีลัทธิบวง สรวงภูตผีปีศาจ และแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ยังสืบทอดความเชื่อนี้อยู่ ด้วยความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ มีพลังอำนาจสามารถบันดาลคุณและโทษได้ มีปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ ตอนที่พระเจ้าติส

กุมาร(พระเจ้าสามฝั่งแกน) สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าแสนเมืองมา พระองค์ก็มีได้เลื่อมใสศรัทธาเอาใจใส่ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา นัก แต่กลับหันไปนับถือผี และบูชาผี ดังความว่า “เจ้าติสฎุมารนั้น มีศรัทธาในศาสนาน้อยนัก ทรงเลื่อมใสแต่สิ่งภายนอกศาสนา ไม่คบหาสัตบุรุษ ทรงบวงสรวงแต่ภูผีปีศาจ สวน ต้นไม้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขา และป่า พระองค์เช่นไหว้ ด้วยโค กระบือ เป็นต้น ประชาชนอาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ มีชื่อเสียงว่า เป็นยักษ์ทาส” (ชิน., 2517 : 116, 252)

(2) **ผีบรรพบุรุษ** ชาวล้านนา เชื่อว่า เมื่อบรรพบุรุษตายไป ย่อมมีชีวิตรอดอยู่ในโลกของวิญญาณ เพื่อแสดงความเคารพและกตัญญู จึงได้ทำพิธีเคารพบูชาผีบรรพบุรุษ ด้วยพิธีลอยกระทง แต่ไม่ปรากฏว่า ขอความคุ้มครอง ดังเหตุการณ์ที่ชาวหริภุญชัย หนีภัยจากโรคคอหิพตกไปอยู่ที่หงสาวดี ครั้นภัยสงบลง ก็พากันกลับจากหงสาวดี ต่อมา มีความคิดถึงบรรพบุรุษของตนที่กรุงหงสาวดี เมื่อถึงอภิรักษ์จิตสมัย ต่างก็พากันจัดของกินของใช้ใส่กระทงลอยน้ำไป เพื่ออุทิศให้แก่ญาติของตนเหล่านั้น(ศรี แนวณรงค์, 2533 : 233-233) นอกจากพิธีลอยกระทงอุทิศแก่ผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวล้านนาก็มีพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ที่เรียกว่า “เค้าผี” คือ ผีบรรพบุรุษต้นตระกูล เพื่อบอกกล่าวให้บรรพบุรุษได้ทราบ ลูกหลานจะได้อยู่ดีมีสุข

(3) **ผีบ้าน ผีเรือน** ความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเรือน หรือผีประจำตระกูล ที่คอยดูแลบุตรหลาน ก็มีปรากฏอยู่สืบทอดมาจวบปัจจุบัน เช่น ผิดผี ผีเม็ง ผีกะ ทางเหนือมีข้อห้ามแก่บุตรหลาน ขึ้นทำผิดจารีตขนบประเพณีสังคมลงไป เรียกว่า “ผิดผี” ต้องขอขมาผี ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เช่นไหว้เลี้ยงผี การพ้อนผี พิธีเหล่านี้เป็นความเชื่อที่อธิบายความหมาย ผีอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นนามธรรม ให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เป็นการตอกย้ำความคิดในการนับถือผีที่สืบทอดมา(วิฑูรย์ บัวแดง, 2537 : 1-6 เอกสารอัดสำเนาการประชุม เรื่อง รำผีมอญ พ้อนผีเม็ง ภูมิปัญญาชาวบ้านจากพิธีกรรม) แต่มิได้พบหลักฐานกล่าวไว้ในตำนานวรรณคดีบาลี

(4) **ผีใหญ่ที่เรียกว่า “เสื่อ” หรือ “ปู่เจ้า”** ผีที่เป็นใหญ่รักษาบ้านเมือง ทางเหนือเรียกว่า ผีอารักษ์ หรือ ผีเสื่อ ที่เมืองละโว้ ก็มีผีเสื่อรักษามืองตนหนึ่ง มีฤทธิ์เดชมาก แปลงกายเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ และที่เมืองหริภุญชัยนอกจากไก่ขาวที่รักษามืองแล้ว ก็มีผีเสื่อน้ำรักษามืองด้วย แต่ผีเสื่อน้ำที่เมืองหริภุญชัยเป็นผู้ทรงศีลธรรม รักษาป้องกันเมืองเอาไว้จากศัตรู ซึ่งได้ต่อสู้กับผีเสื่อที่มาจากเมืองละโว้จนชนะได้เด็ดขาด ลักษณะและที่อยู่ของผีเสื่อเมืองหริภุญชัย ได้กล่าวในจามเทวีวงศ์ว่า

“สมัยนั้น ผีเสื่อที่รักษาหริภุญชัยนคร อาศัยอยู่กับด้วยภริยาในวิมานของตนภายใต้แม่น้ำสลุยนที ผีเสื่อนั้น มีสติดุจสีทองคำ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ส่วนภริยามีสติดุจสีเงิน ก็เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ผีเสื่อทั้งสองนั้นเสวยทิพย์สุข อยู่ในวิมานของตนกับด้วยบริวาร เพราะบุรพกรรมที่ตนสั่งสมไว้แล้ว ผีเสื่อที่รักษาหริภุญชัยนครนั้นคนทั้งหลายกล่าวว่า ผีเสื่อน้ำรักษา” (จาม.,2463 : 311-312) ความเชื่อเรื่อง ผี ของชาวล้านนา ครอบคลุมนับแต่ผีชั้นต่ำ ขึ้นไปจนถึงผิบน เรียกว่า “ผีฟ้า” ยกฐานะเป็นเทพอารักษ์

ความเชื่อถืออมนุษย์

นอกจากความเชื่อถือภูต ผี ปีศาจ วิญญาณดังที่กล่าวแล้ว ยังได้พบความเชื่อเกี่ยวกับ พวก อมนุษย์ประเภทต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในวรรณคดีบาลีกลุ่มวังสปรกณ์ เช่น ในสีหิงคินิทาน ตอนจะหล่อพระพุทธสีหิงค์ ได้มี สุระ อสุระ ครุฑ ภูซงค์ คนธรรพ์ วิทยาธร กิณนร สุบรรณ กุมภินท์ เทวดา นาค ยักษ์ พรหม ช่วยกันหาโลหะมาหลอม (สีหิงค.,2506 : 4, 37-38)

อมนุษย์ ที่พบในวังสปรกณ์มีหลายประเภท แต่ที่มีบทบาทโดดเด่น ให้การช่วยเหลือมนุษย์ในการทำกิจกรรมต่างให้สำเร็จ หรือ บางคราวก็เป็นอุปสรรค ทำอันตรายแก่มนุษย์ จะขอยกตัวอย่างมานำเสนอเป็นบางเหล่าที่ปรากฏบ่อยที่สุด ดังนี้

(1) **นาค หรือ พญานาค** นาคเป็นอมนุษย์ชนิดหนึ่ง บริวารของท้าวจตุโลกบาล มีพิภพอยู่ใต้บาดาล ที่เรียกว่า นาคพิภพ ตามตำนานพระพุทธศาสนา นาคมักจะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เช่น ในคราวเสด็จ

ถาดก่อนการจะตรัสรู้ ปรากฏว่า ถาดลอยทวนน้ำแล้วจมดิ่งลงถึงพื้นบาดาลที่อยู่ของกาฬนาคร และในคราวเสวยวิมุตติสุขหลังการตรัสรู้ มีช่วงหนึ่งที่ฝนตกพรำตลอด 7 วัน ได้มีพญานาคมูจลินท์ ขึ้นมาแผ่พังพานปกป้องพระพุทธเจ้า จนเกิดตำนานพระปางนาครปรก และในตำนานศาสนาแถบเอเชียใต้ พญานาคก็มักจะได้รับหน้าที่สำคัญให้เป็นผู้เฝ้ารักษาสถานศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา เช่น พระธาตุ พระเจดีย์ หลายแห่ง จนเกิดสถาปัตยกรรมที่เชิงบันไดขึ้นวัด บันเป็นรูปบันไดพญานาค

(2) **ยักษ์ รากษส หรือ ผีเสื้อ** ยักษ์เป็นอมมนุษย์ บริวารท้าวเวสสุวรรณจอมยักษ์ มีนินสัยดุร้าย กินมนุษย์และสัตว์เป็นอาหาร พบความเชื่อเรื่องยักษ์ กุมภภัณฑ์ รากษส และผีเสื้อน้ำ หลายแห่ง เช่น ในรัตนพิมพวงศ์ ตอนที่ท้าวสักกะ พร้อมด้วยวิสสุกรรมเทพบุตรไปขอเอาแก้วมณีโชติ จากกุมภภัณฑ์ ที่ภูเขาวิบูลบรรพต และได้แก้วมณีมาสร้างเป็นพระแก้วมรกต(รตน. 2530 : มปน.) และในสิหิงคนิทาน ตอนที่ทำการบูชาพระพุทธสิหิงค์ ก็มีพวกยักษ์ พวกกุมภภัณฑ์ ถูอดอกไม้เครื่องสักการบูชาเข้าแถวเป็นลำดับต่อจากเทวดา(สิหิงค.,2506 : 39)

ความเชื่อถือเทพเจ้า

การนับถือผีแม้ว่าจะยังมีอยู่ เพราะเป็นความเชื่อเดิม แต่เมื่อผสมกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลก่อนพระพุทธศาสนา ผีที่มีพลังอำนาจ หรือ ผีที่เป็นใหญ่ ก็ได้รับการยกฐานะเป็นเทพเจ้า หรือ ผีชั้นสูง ผีฟ้า และเมื่อชาวล้านนา ได้รับพระพุทธศาสนาเข้ามาอีก การนับถือก็ผสมปนเปลงกันไป จัดระดับชั้นผีใหม่ โดยผีระดับต่ำก็ยังคงเป็นผีหรือปีศาจอยู่ ส่วนผีระดับสูงก็ยกระดับเป็นเทพารักษ์ หรือ เทพเจ้า เช่น พระอินทร์ พระพรหม เป็นต้น (เทพเจ้า หมายถึง โอปปาติกะ มีกายทิพย์ เกิดเป็นเองด้วยอำนาจกุศกรรมที่กระทำเอาไว้ เป็นผู้มีฤทธิ์เดชอันน่ามหัศจรรย์ ล่องอำนาจมนุษย์ เหนือธรรมชาติ เสวยอาหารทิพย์ มีวิมานเป็นที่อยู่)

ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า หรือ เทพยดา คงสืบเนื่องมาจากชาวล้านนาสมัยนั้น นับถือศาสนาพุทธกับลัทธิพราหมณ์ผสมกับเทพเจ้า เป็นบางกรณี เช่น เวลาประชาชนจะทำอะไร จะมีเทวดามาช่วยก็มี เทพเจ้าที่ทำหน้าที่รักษาบ้านเมืองก็มี หรือช่วยสอดส่องคุ้มครองโลกอยู่บนสรวงสวรรค์ก็มี ในวรรณคดี มีเทวดาเกือบทุกประเภท นับแต่ภูมิตเวดา รุกขเทวดา ปัพพตเทวดา สมุทเทวดา อากาศเทวดา วิมานเทวดา แม้กระทั่งพระอินทร์ พระพรหมก็กล่าวถึง

ข. พลังลึกลับเหนือธรรมชาติ โหราศาสตร์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

1) **ความเชื่อในไสยศาสตร์** ความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์นั้นมีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ส่วนใหญ่การใช้ไสยศาสตร์ก็เพื่อให้เป็นสิริมงคล หรือเพื่อให้เกิดความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ ในชินกาลมาลีปกรณ์ พบการใช้ไสยศาสตร์อยู่หลายตอน ดังนี้

(1) **การใช้มนต์คาถา** การต่อสู้อศึกสงครามในสมัยโบราณ แม้จะใช้อาวุธยุทธโธปกรณ์เป็นหลักในการต่อสู้อีกแล้ว ยังมีสิ่งเสริมพลังใจให้อีกเพิ่ม เพิ่มสร้างความมั่นใจยิ่งขึ้น หรือ เป็นเครื่องมือในการรบได้ด้วย คือ การใช้เวท มนต์ คาถา เสกเป่า เพื่อให้ปัจเจกมิตรพ่ายแพ้ ในชินกาลมาลีปกรณ์ พบการใช้เวทมนต์คาถาต่อสู้อีกใน ตอนสงครามแย่งราชบัลลังก์ ระหว่าง พระเจ้าแสนเมืองมา เจ้านครเชียงใหม่ กับพระเจ้าพรหมมหาราช พระเจ้าอาแห่งเมืองเชียงราย (คมกฤษณ์ ศิริวงษ์, 2523 : 83) เช่น “เมื่อพญาก่อนาล่วงลับไปแล้ว พระราชบุตรของพระองค์พระนามว่า พระเจ้าแสนเมืองมา ครองราชย์สมบัติอยู่ในเมืองเชียงใหม่โดยยุติธรรม เมื่อพระชนมายุได้ 23 ปี ครั้งนั้น พระเจ้ามหาพรหมได้ตระเตรียมทหารเป็นอันมาก เสด็จมาอาศัยเมืองเชียงใหม่ แล้วเสด็จไปยึดทริภุญชัย กวาดต้อนเอาสิ่งของที่พระองค์มีประสงค์แล้วเสด็จกลับไปเมืองเชียงราย ภายหลังพระเจ้าแสนเมืองมาเตรียมทหารกองใหญ่เสด็จไปแคว้นโยน(โยนก) สู้รบด้วยมนต์(เสกเป่าเวทมนต์คาถา กับ

พระเจ้าอา(พระเจ้ามหาพรหม) จับพระเจ้าอาได้ทั้งเป็น แล้วเสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่” (ชิน., 2517 : 114-15, 251)

(2) การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์อีกอย่างหนึ่ง ที่ประกอบขึ้นเพื่อเป็นการผูกมัดจิตใจของผู้ที่อยู่ในการปกครองให้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี พิธีนี้ปรากฏในจามเทวีวงศ์ เมื่อปุตรียอำมาตย์จากนครละโว้ จะมาจับพระเจ้าอาทิตยราช แต่เกิดเสียที จึงแสวงทำภักดีมาเจริญพระราชไมตรี เพื่อความเชื่อใจกัน พระเจ้าอาทิตยราช ให้ดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยาก่อนส่งตัวกลับไป ดังความว่า “พระเจ้าอาทิตยราช ก็ให้ตักน้ำมาเติมขันทองใหญ่ แล้วล้างพระขรรค์ แก้วและหอกแก้วของพระองค์ เชิญเทพยดาทั้งสิ้นในชั้นกามาพจรทั้ง 6 และพระอินทร์ พระพรหม เป็นประธาน ให้เป็นสักขีพยาน จึงให้ชาวกัมโพชทั้งสิ้นมี ปุตรียอำมาตย์เป็นประธาน ให้กระทำสาบานแล้ว ดำรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดื่มกินเถิด ดังนี้ แล้วโปรดให้ไป ครั้งนั้น ชาวกัมโพชทั้งปวงกระทำสาบานแล้วก็ดื่มกิน” (จาม., 2463 : 290-291)

2) ความเชื่อโหราศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก มีโหราจารย์เป็นผู้ให้คำพยากรณ์โชคชะตาชีวิต และให้ฤกษ์ยามเป็นต้น เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาเผยแผ่ก่อนพระพุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามา ถึงแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวล้านนาก็ยังนับถือโหราศาสตร์ควบคู่กับพระพุทธศาสนา เพราะหลักการของศาสนาพุทธมิได้บังคับศรัทธา หากไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี ผู้วิจัยพบความเชื่อโหราศาสตร์ของชาวล้านนา จากวรรณคดีบาลี มากแห่ง เช่น

(1) ฤกษ์ยาม ในจามเทวีวงศ์ โหราศาสตร์เกี่ยวข้องกับหลายตอน มีโหราจารย์ประจำราชสำนัก ให้คำปรึกษาทั้งในเรื่องทั่วไป และพยากรณ์เหตุการณ์ชีวิตและบ้านเมืองในอนาคต หรือให้ฤกษ์ยามก่อนจะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แม้กระทั่งฤกษ์ยามก่อนออกศึกสงคราม ดังตอนที่พระเจ้ามหันตยศ กับพระเจ้านันทยศเมืองหริภุญชัย นำกองทัพออกสู้รบกับเจ้ามลิภุช กัต้องออกรบตามกำหนดฤกษ์ที่โหราจารย์ให้ไว้ ก็รบชนะ ความว่า “ลำดับนั้น พระอนันตยศได้ถาม พระโหราธิบดีผู้อาจารย์ของตนว่า ข้าแต่อาจารย์ ในยามนี้ ความมีชัยจะมีแก่เราทั้งหลายหรือไม่มี พระโหราธิบดี ทูลว่า จะมีชัย” (จาม., 2463 : 116)

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ก็พบความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กิจกรรมที่จะต้องประกอบ หลายกรณี เช่น

การบวชพระ “...พระมหากษัตริย์ทรงปรารถนาอานิสงส์บุญอันยิ่งใหญ่ เพื่ออุทิศถวายแก่พระราชบิดา พระราชมารดาของพระองค์ จึงเผด็จพระภิกษุสงฆ์ให้ทำอุปสมบทกรรมในในวัดมหาโพธารามนั้น... เมื่อวันพุธขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ปีมะแม จุลศักราช 873(พ.ศ. 2055) ประกอบด้วย โรหิณีนักษัตรฤกษ์” (ชิน., 2517 : 133, 264) และปรากฏเรื่องฤกษ์ยามของการบวชพระในที่อื่น ๆ อีก (ชิน., 2517 :133, 265)

การหล่อพระพุทธรูป ในการหล่อพระพุทธรูปก็มีการกำหนดฤกษ์ยาม เมื่อพระเจ้าติโลกนันทดาให้หล่อพระพุทธรูปทองคำขนาดเท่าพระวรกายของพระองค์ในวันศุกร์ขึ้น 3 ค่ำเดือน 12 พันเวลาเที่ยงคืน พระจันทร์เสวยเพชฌฆาตฤกษ์(ชิน., 2517: 132, 263)

การสร้างอาคารสถานที่ มีการดูฤกษ์ยาม ในการสร้างอาคารสถานที่ เช่น การสร้างวิหารวัดพระธาตุหริภุญชัยมณฑปที่วัดป่าแดงมหาวิหาร กุฏิสงฆ์ เรือนหลวงที่ประทับ ก่อกำแพงรอบพระธาตุ และรอบเมืองเชียงใหม่ การแต่งตั้งสมณศักดิ์พระสัทธัมมสังฆริฐะ เป็นพระราชครู (ชิน. 2517 : 140, 141, 42,144,150)

(2) การพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคต

ในจามเทวีวงศ์ กล่าวถึงสมณพราหมณ์และโหราจารย์ได้พยากรณ์ถึงความเจริญในอนาคตของเมืองหริภุญชัย หลังจากรบชนะสงครามกับละโว้(กัมโพช) แต่พระเจ้าอาทิตยราชว่า “ข้าแต่มหาพรหม เบื้องหน้าแต่ขึ้นไป หริภุญ

ชัยชนะของเราทั้งหลาย จะเป็นมหานครศุขเกษมโดยไม่ต้องสงสัย เทพดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ก็ยิ่งยินดี ไม่นานนัก เทพดาเหล่านั้น จะมาอภิบาลบำรุงรักษาพระนครให้เป็นสุข”(จาม., 2463 : 299)

3) ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับบุญบารมีของบุคคล หรือพลังอำนาจวิเศษที่มีอยู่ในผู้มีบุญบารมี เช่น ในพระพุทธเจ้า เทพเจ้า อมนุษย์ผู้มีฤทธิ์เดช เป็นพลังเหนือธรรมชาติ ทั้งทำให้เกิดอาการเกรงกลัว หรือเป็นสิ่งอัศจรรย์เสริมสร้างปสาทะศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ยิ่งขึ้นไป มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีบาลีทั้ง 5 เรื่อง ซึ่งจะขอยกมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้

(1) ปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูป

ในรัตนพิมพวงศ์ หลังจากสร้างพระพุทธรูปด้วยแก้วอมรโกฏ สีเขียวเป็นสายรุ้งเสร็จแล้วทำการบูชาด้วยมนุษย์ และเทวดา พระพุทธรูปก็แสดงปาฏิหาริย์ ดังความว่า “พระพุทธรูปอันประเสริฐซึ่งไม่มีชีวิต ก็สำแดงปาฏิหาริย์ต่างๆ หลายประการอันประเสริฐยิ่ง เหมือนมีชีวิต สำแดงอยู่ตลอด 7 วันไม่ว่างเว้น รัศมีแผ่ชานออกจากองค์ พระพุทธรูป รัศมินั้น มี สีเขียวเหมือนปีแมลงภู่ สีเหลือง...สีแดง...สีขาว... สีแสด... และสีเลื่อมเหมือนสีแก้วไพฑูรย์หรือแก้วผลึก..แผ่สร้านออกจากพระพุทธรูป” (รัตน.2530 : ตอนที่ 2 มปน.)

(2) ปาฏิหาริย์พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ในรัตนพิมพวงศ์ ครั้นบูชาพระแก้วมรกต ครบ 7 วัน พระนาคเสนจึงได้อัญเชิญพระบรมธาตุ 7 องค์ ของพระพุทธเจ้ามาบรรจุใส่ไว้ตามส่วนต่างๆ ในองค์พระพุทธรูป พระบรมธาตุก็ได้แสดงปาฏิหาริย์โดยลอยขึ้นไปบนอากาศจากที่บรรจุ มีรัศมีรุ่งเรือง เปล่งแสงสว่างโชติช่วง แล้วลงมาฝังลงในองค์พระพุทธรูปอีก(รัตน. 2530 : มปน.)

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชาวล้านนา เมื่อเชื่อใน ภูต ผี วิญญาณ วิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น เป็นที่พึ่งพิง หรือยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก็ได้กำหนดวิธีการที่ตนจะแสดงออกถึงความเคารพ นับถือ ด้วยพิธีกรรมต่างๆ ที่คิดว่า ด้วยการประกอบพิธีกรรมเช่นนี้จะเป็สื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ตระหว่งตนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการกราบไหว้ บูชา อ้อนวอน ด้วยเครื่องพลีกรรมต่างๆ ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นสื่อเชื่อมโยงศรัทธาของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แนบแน่นยิ่งขึ้น

ความเชื่อเมื่อได้นับถือพระพุทธศาสนา

เมื่อชาวล้านนาได้รับพระพุทธศาสนาแล้ว แม้จะยังคงนับถือผี สาง วิญญาณ และพลังลึกลับอยู่ แต่ก็เพลาลงไปมาก ในจามเทวีวงศ์ กล่าวถึงความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ส่วนความเชื่อในศาสนาอื่นนั้นแทบจะไม่ได้กล่าวถึง มีปรากฏบ้างก็ในการประกอบพิธีบวงสรวงทำพลีกรรมแก่เทพเจ้า ซึ่งเป็นลักษณะความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่เคยมีอิทธิพลอยู่ก่อน ศรี แนวณรงค์กล่าวว่า “ทั้งนี้ เพราะผู้รจนาคัมภีร์เป็นพระภิกษุ จึงต้องการจะเขียนหลักการของพระพุทธศาสนา เพื่อการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวไปจนครบ 5,000 พระวรรษา”(ศรี แนวณรงค์, 2533, 236)ส่วนวรรณคดีที่เหลือ นอกจากความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ผู้ปกครองและเหตุการณ์บ้านเมืองแล้ว การดำเนินเรื่องทั้งหมดก็เป็นไปตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ผู้เขียนขอสรุปประเด็นความเชื่อชาวล้านนาเมื่อนับถือพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ก. ความเชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรม

ความเชื่อ หรือศรัทธา ตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระอรธกถาจารย์แสดงสืบทอดกันมามี 4 อย่าง คือ 1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2. วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และ 4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า(พระเทพเวที ป.อ.ปยุตโต, 2533 : 323) ชาวล้านนาต่างเชื่อถือและยึดมั่นในหลักการ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ซึ่งก็คือความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมนั่นเอง

ข. ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

ตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา การเวียนว่ายตายเกิด ย่อมเป็นไปตามอำนาจกฎแห่งกรรม ทำดีได้สุคติ ทำชั่วประสบทุกขคติเมื่อสิ้นชีวิตลงไป จนว่าจะหมดกรรมด้วยอำนาจแห่งมรรคผลนิพพาน ในเมื่อยังท่องเที่ยวในสังสารวัฏ ทุกคนย่อมปรารถนาความสุขยิ่งๆขึ้นไปในชาติหน้าจำเป็นต้องสร้างสมคุณงามความดี ประพฤติสุจริตธรรมให้มาก เพราะบุญบาปเท่านั้นที่จะติดตัวไปในปรภพ สมบัตินอกกายติดตามไปไม่ได้ ย่อมตกเป็นของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ การปรารถนาสร้างกุศลเป็นเสบียงเพื่อชาติหน้า พบในสังขนิทาน ตอนพญาโกณัฒน์ ดังนี้ “สมัยนั้น พระเจ้ากสิณหาราช ...ทรงเห็นนิมิตอย่างหนึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงความไม่เที่ยง โอสมบัติเหล่านี้ เมื่อเรามีชีวิตอยู่ มันก็เป็นของเรา เมื่อเราตายไปแล้ว มันก็เป็นของคนอื่น อย่างกระนั้นเลย เราต้องทำให้มันเป็นของเราในโลกหน้าอีกด้วย... จึงทรงสร้างวัดสวนดอก พระวิหาร พระเจดีย์ พระธาตุดอยสุเทพ และพระเจดีย์อื่น ๆ (ในชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า115, 120 ว่าพระเจ้าแสนเมืองมา สร้างพระเจดีย์หลวง แต่ไม่เสร็จสวรรคตก่อน ต่อมาพระเจ้าติโลกราช ทรงสร้างพระเจดีย์หลวงจนสำเร็จ) ปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากลังกา ทำบุญกุศลเป็นอันมาก” (สิงหิงค. 2506 : 68-69)

ค. แนวคิดทางศีลธรรม จริยศาสตร์ของชาวล้านนา

แนวคิดทางศีลธรรมของชาวล้านนา ผู้เขียนได้กำหนดประเด็น ออกเป็น 3 ข้อ ดังต่อไปนี้

1) ความคิดเกี่ยวกับความดี

ชาวล้านนามีแนวความคิดเกี่ยวกับความดี และเป็นค่านิยมหลักของสังคม ซึ่งไม่ขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ว่า “สิ่งที่ดี คือสิ่งที่ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม ไม่เป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่น กระทำลงไปแล้ว นำมาซึ่งความสุข ความเบิกบานใจ สิ่งนั้น คือความดี” ตรงกันข้ามจากที่กล่าวมา สิ่งนั้น ถือว่าเป็นความชั่ว หรือความไม่ดี เช่น ทุจจริต 3 อุกุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับความดี เป็นทั้งข้อห้ามที่เรียกว่าศีล หรือบัญญัติ และข้อแนะนำให้ปฏิบัติตาม ที่เรียกว่า ธรรมะ หากใครฝ่าฝืน งดเว้นไม่กระทำตามข้อห้ามถือว่าเป็นความผิด ไม่ถูก ไม่ควร ยิ่งถ้าละเมิดจารีตหรือ ศีลธรรมแล้วถือว่าเป็นความผิด ความชั่วอย่างร้ายแรง ต้องได้รับผลกระทบตามสนอง

จะเสนอในภาพรวมของประเภทแห่งความดี ที่เป็น*แนวคิดกระแสหลัก* มีการสืบทอดกันมาตามประเพณี ที่กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงปฏิบัติ และประชาชนก็อนุวัตรตาม เป็นประเพณีและวัฒนธรรม ของชาวล้านนา และเสนอแนวคิดว่าด้วยการทำความดีที่เป็น*กระแสรอง* ซึ่งไม่ปรากฏบ่อยนัก หรือมีกล่าวถึงน้อยครั้งเฉพาะวรรณคดีบางเรื่องเท่านั้น

แนวคิดจริยศาสตร์กระแสหลัก

จากแนวคิดความดีกระแสหลักที่พระราชาและประชาชนต่างถือเป็นคุณค่า เป็นค่านิยมที่สืบ กันมา ได้พบค่านิยมหลักจากวรรณคดีบาลีวังสปรกณ์ ดังต่อไปนี้

1) การให้ทาน การบริจาค

ค่านิยมในด้านการให้ทานการบริจาควัตถุทานนั้น ชาวล้านนายึดถือว่า เป็นความดีประเภทแรก ผู้ที่สร้างสมความดี มักจะเริ่มต้นด้วยการให้ทานและบริจาค สงเคราะห์ อนุเคราะห์ แก่ประชาชนและแก่พระภิกษุสงฆ์ ปรากฏในวรรณคดีบาลีที่ศึกษาทุกเล่ม จะขอยกมาพอเป็นตัวอย่าง คือ

ในจามเทวีวงศ์ พระนางจามเทวีมักจะทำบุญกุศลสมภารเสมอๆ และเมื่อพระเจ้า อนันตยศ ไปครองนครเขลางค์ และได้เชิญพระมารดาและพระเจ้ามหายศไป ได้ร่วมกันถวายมหาทานเป็นอเนกประการ ดังความว่า “ครั้นรุ่งขึ้นอีกวัน สมเด็จพระราชมารดา กับสมเด็จพระบรมราชโอรสทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จเข้าไปใกล้พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ถวายนมัสการแล้ว ก็ถวายบิณฑบาตทาน ให้ภิกษุสงฆ์อิมหน้าสำราญ

ด้วยขานนียโกชนียาหารอันประณีตแล้ว จึงยังพราหมณ์คหบดีทั้งหลาย..ให้บริโภคน้ำให้จัดแจงเรือนที่อยู่และ ภัตตาหารและเบี้ยเลี้ยงทุกวันพระราชทานแก่พราหมณ์คหบดีทั้งหลายเหล่านั้นอีก”(จาม. 2463 : 183)

ในชินกาลมาลีปกรณ์ พบว่า พระเจ้าแผ่นดินและชาวเมืองในล้านนา ต่างมีจิตศรัทธา ได้ถวายทาน บริจาคทานด้วยปัจจัยสี่อันควรแก่สมณบริวารแต่พระสงฆ์ และยังส่งพระไตรปิฎกที่จารึกไว้ จำนวนถึง 60 คัมภีร์ ไปถวายพระเจ้านครล้านช้างเพื่อให้เกิดศรัทธาปสาทะอีกด้วย(ชิน. 2517 : 162)

2) การรักษาศิล ปฏิบัติตามจารีตข้อห้ามทางศาสนาและประเพณี

ด้านการสมานานศีล การรักษาอุโบสถ ก็มีปรากฏ เป็นธรรมเนียมหลักที่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาในอดีต ได้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรทุกวันพระ พบเห็นหลักฐานในที่หลายแห่ง และบางครั้งเช่นกัน แต่ผู้วิจัยจะหยิบยกมาเพื่อเป็นตัวอย่างเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ในจามเทวีวงศ์พบว่า ทุกวันพระ 8 คำ 14 คำ 15 คำ พระนางจามเทวีพร้อมด้วยพระโอรสและชาวเมืองจะพากันไปวัดสมานานศีลกันเสมอ ดังความว่า “ครั้งวันจาทุทหสี ปัญจทสี และวันอัฐภูมิแห่งปักข์ ขนทั้งหลาย คือมารดาและบุตรก็พากันเข้าไปสู่ภิกษุสงฆ์ ครั้นไปแล้วได้อภิวัตน์แล้ว พากันสมานานศีล ..ชนเหล่านั้น ได้กระทำโดยนัยนี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ”(จาม. 2463 : 150-151)

3) การสั่งสมปัญญาที่เรียกว่า ภวานามัย

การฟังพระธรรมเทศนา ถือว่าเป็นการสั่งสมปัญญา ในจามเทวีวงศ์ พระนางจามเทวีพร้อมด้วยพระโอรสและชาวเมือง ได้ประกอบบุญกุศริยาครบ 3 คือ ให้ทาน สมานานศีล และสดับพระธรรมเทศนาเป็นการสั่งสมปัญญาบารมีเป็นประจำ

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ได้พบประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ นอกเหนือจากการสดับพระธรรมเทศนาตามธรรมดา คือ พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช ทรงสดับนิทานเรื่องมหาเวสสันดร และธรรมบรรยายชื่อมหาเวสสันดรซึ่งพระองค์โปรดให้เขียนคัดไว้ (ชิน. 2517 : 153, 275)

4) การเคารพบูชาสิ่งควรเคารพบูชา

(1) การบูชา พระพุทธรูปสำคัญ ในวรรณคดีบาลี พบบ่อยมากที่ชาวล้านนา ได้เลื่อมใสศรัทธา ปฏิบัติบูชาพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ นับแต่พระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงค์ และพระพุทธรูปอื่นๆ ที่หล่อขึ้นมา กระทำการบูชาเป็นพิเศษ จนถือเป็นประเพณีสืบมาจนปัจจุบัน อย่างแห่พระพุทธรูปออกไปสร่งน้ำ หรือจัดงานประจำปี เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การบูชาพระแก้วมรกต ในรัตนพิมพวงศ์ เมื่อพระแก้วมรกต ไปถึงถิ่นเมืองใด พระราชาและชาวนครก็จะทำการสักการบูชาตลอดทุกเมือง เช่นที่เมืองลำปาง ชาวเมืองพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก บูชาพระพุทธรูปด้วยเครื่องบูชาอย่างใหญ่หลวง และบูชาด้วยการฟ้อนรำขับร้อง เป็นต้น ทั้งประโคมดนตรีและอัญเชิญพระพุทธรูปจากหอพระ..ครั้นถึงวัน15 คำ 14 คำ 8 คำ เจ้าเมืองสั่งให้เปิดประตูหอพระเพื่อบูชาเป็นอย่างดี ตั้งแต่นั้นมา ชาวเมืองเป็นพุทธมามกะ...ทุกปีเจ้าเมืองสั่งให้เปิดประตูหาอัญเชิญพระพุทธรูปไปประดิษฐานบนอาสนะกลางวิหาร ป่าวร้องชาวเมืองให้มาส่งน้ำพระ...(รัตน. 2530 : มปน)

การบูชาพระพุทธรูปสิหิงค์ ก็ในทำนองเดียวกัน นับแต่พระเจ้าพรหมแห่งเชียงรายได้ครอบครองพระพุทธรูปสิหิงค์ก็ทำการบูชาเป็นอันมาก เลื่อมใสมากขนาดทำจำลองขึ้นมาอีกองค์หนึ่ง และปรากฏเรื่อง พระแก้วมรกตและพระพุทธรูปสิหิงค์ในชินกาลมาลีปกรณ์ที่ชาวล้านนาเคารพบูชาอีกหลายแห่ง (ชิน. 2517 : 108-114, 123-128)

การบูชาพระพุทธรูปอื่น ๆ มีปรากฏหลายองค์ คือ พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ใช้ทองหนัก สามสิบสามแสนที่พระเจ้าติลกกราช สร้างไว้ที่วัดป่าตาล(ปัจจุบันคือวัดโปธาราม(ร้างเปิง) การบูชาพระเจ้าแก้วต้อ โดยพระเมืองแก้วหลนพระเจ้าติลก ที่หล่อด้วยทองแดงเรือนโกฏี มีที่ต่อ 8 แห่ง และต่อมาทรง

ได้พระพุทธรูปแก่นจันทร์อีกองค์ ก็ทำการบูชาตลอดพระชนม์ชีพ(ชิน. 2517 : 129-131,156-159) พระนางจามเทวีเมื่อสร้างวัดแล้วก็สร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นที่สักการบูชาด้วย

การบูชาพระธาตุ มีปรากฏทศวรรษคติบาลีที่ทำการวิจัย ถือว่าเป็นการสร้างความดี กระแสหลักอีกด้านหนึ่ง ทันทธาตุนิธานทั้งเรื่อง ว่าด้วยการเคารพบูชาพระธาตุเขี้ยวแก้วและพระบรมธาตุส่วนอื่นๆอีก ในจามเทวีวงศ์ ก็มีการพบพระธาตุสมัยพระเจ้าอาทิตยราช จนได้สร้างพระเจดีย์ทริภุชชยันต์ขึ้นมา ในสิงหิงคนิทาน และรัตนพิมพวงศ์ก็กล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่ประดิษฐานในองค์พระพุทธรูป จึงทำให้เกิดอภินิหาร คนทั้งหลายเลื่อมใสศรัทธาทำการบูชามโหฬารอย่างที่กล่าวมาแล้ว ในชินกาลมาลีปกรณ์ ก็มีคติการเคารพบูชาพระธาตุปรากฏบ่อยมาก แทบตลอดเรื่อง จึงมีพระธาตุเจดีย์มากมายในภาคเหนือ เช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุวัดสวนดอก วัดพระธาตุทริภุชชยันต์ พระธาตุเจดีย์หลวง พระธาตุลำปาง เป็นต้น

(2) การเคารพพระภิกษุสงฆ์ การถวายสมณศักดิ์แด่พระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นศาสนทายาทผู้ประกาศคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ชาวล้านนาให้ความเคารพพระสงฆ์มาก ทุกยุคทุกสมัย ในกิจกรรมด้านศาสนา จะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ พระสงฆ์บางรูปมีบารมีอยู่ในฐานะสูงส่ง เป็นราชาครู เป็นราชาอุปัชฌาย์ สั่งสอนศีลธรรม แก่ประชาชน ปรากฏว่าวัดวาอารามมากในล้านนา หากมีเหตุการณ์ที่จะเกิดความขัดแย้ง พระสงฆ์สามารถระงับความขัดแย้งที่จะก่อสงครามให้ทั้งสองฝ่ายประสานสามัคคีผูกไมตรีกันได้ ถ้าชาวล้านนาไม่เคารพยกย่องให้เกียรติพระสงฆ์ไหนเลยพระสงฆ์จะสามารถห้ามทัพที่กำลังประจันหน้ากันได้ ดังเหตุการณ์ที่พระมหาสุคนธ์เถระเจรจาสงบศึกแย่งพระพุทธสิหิงค์ ระหว่าง พระเจ้าพรหม กับเจ้าติปิฎกยานครก่าแห่งเพชร และป้องกันการเกิดสงครามระหว่างล้านนากับอยุธยาสมัยขุนหลวงพะงั่ว(พระเจ้าวัดติเดช) ความว่า “มหาบพิตรทั้งสองทรงมีบุญมาก มีปัญญามาก มีกำลังร่ำพลมาก ...ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นบิดาของทวยราษฎร์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้มีศีล เป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั้งหลาย ของมหาบพิตรทั้งสองพระองค์จึงสามัคคี อยู่อาภีโรธแก่กันเลย นี้ก็เมืองกำแพงเพชร โนนกินนครเชียงใหม่ ขอให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่แบ่งแยกกันเลย ขอให้นครทั้งสองจงมัดไว้ด้วยเชือก คือพระราชไมตรีเถิด”(ชิน. 2517 : 112)

การนิมนต์พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ทรงพระไตรปิฎกมาจำพรรษาที่วัดอันตนสร้างพร้อมทั้งถวายสมณศักดิ์ ยกย่องพระสงฆ์เป็นเจ้าอาวาส เป็นราชาครู ดังที่พระเจ้าติโลกราช ยกย่อง พระมหาเมธังกรเถระพระอาจารย์ของพระองค์ มาสรองน้ำอภิเชก และถวายสมณศักดิ์ เป็นพระอดุลศักดิ์ยธิดกรมมหาสามี ให้การอุปถัมภ์ด้วยลาภสักการะ และปัจจัยสี่ ดังที่กล่าวมาแล้ว

5) การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา กษัตริย์ล้านนา ที่มีเดชานุภาพเป็นพุทธมามกะ จะให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเอกประการ คงจะได้คตินิยมจากพระเจ้าอโศกมหาราช ของอินเดีย ที่ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ด้วยการถวายทานแด่พระสงฆ์ การสร้างวัดวาอาราม การสร้างพระสถูปเจดีย์ มากมายถึง 84000 เจดีย์ทั่วอินเดีย ดังนั้น กษัตริย์ล้านนา ที่ทรงศีลทรงธรรมจึงพยายามดำเนินตามรอบแบบพระเจ้าอโศกมหาราช จึงจะถือว่าเป็นพระราชอาชฎิธรรมที่แท้จริง ดังนั้น นอกจากการให้ทานรักษาศีลแล้ว พบว่าราชาทุกพระองค์ จะมีสร้างถาวรวัตถุทิศในพระศาสนา หลายประการ เช่น การสร้างวัด กุฏิ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ การหล่อพระพุทธรูป การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ปรากฏบ่อยมากที่สุด ถือว่าเป็นแนวคิดสร้างชาติหลักอีกข้อหนึ่ง นับแต่พระนางจามเทวี เมื่อครองเมืองทริภุชชยันต์ ก็สร้างวัดถึง 5 วัด ในทิศทั้งสี่ ของนคร มี อรัญญิกรัมมิการาม มาลุกราม อาพัทธาราม(วัดพระคง) มหาวนาราม(วัดมหาวัน) มหาลดาาราม(วัดประตูลี) พระเจ้าอาทิตยราชก็สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ทริภุชชยันต์ ญานากีอนาสร้างวัดบุปผาราม(สวนดอก) พระธาตุดอยสุเทพ พระเจ้าแสนเมืองมาสร้างเจดีย์หลวง เป็นต้น

จากค่านิยมแต่โบราณ จึงปรากฏว่า ที่อาณาจักรล้านนาเมืองเก่าโบราณ ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง และเชียงราย มีวัด วา อาราม ทุกถนนแทบทุกซอย (โดยเฉพาะที่เชียงใหม่ วัดหันหน้าชนกันคนละฝั่ง ถนนก็มี) ดังตัวอย่างที่ปรากฏในจามเทวีวงศ์ ความว่า “ณ ระหว่างนั้น ชาวพระนครทั้งหลายด้วย ชาวรัฐวาฮี และชาวชนบททั้งหลาย พวกกันสร้างกุฏิและอารามทั้งหลาย ในระหว่างบ้านแลบ้านทั้งหลาย 5000 ตำบล มี วิหาร 2000 มีภิกษุ 5000 ล้วนมีปัญญาปฏิภาณเป็นต้น ที่ทรงไตรปิฎกมี 500 รูป”(จาม. 2463 : 150)

การให้ความอุปถัมภ์ในการทำสังคายนาพระไตรปิฎก ศาสนาพุทธมีหลักธรรมที่จารึกไว้ใน พระไตรปิฎกมานาน หลังพุทธปรินิพพานเพียง 443 ปี แต่ด้วยกาลผ่านไป ความคลาดเคลื่อนของคำสอน อาจจะมีได้ เพราะสมัยก่อนไม่มีเทคโนโลยีช่วยจดจำตรวจสอบ พระสงฆ์ก็สืบทอดทรงจำ จารจารึกคัดลอก สืบกันมาตามยุคตามสมัย จึงเกิดประวัติการทำสังคายนาพระไตรปิฎกสายเถรวาท นับแต่ครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 7 เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญในดินแดนล้านนา ในราวพ.ศ. 2020 พระธัมมทินมหาเถระ เป็นเจ้าอาวาสวัด ป่าตาล(วัดร่ำเปิง) เห็นว่าพระไตรปิฎกผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนมาก มีความประสงค์ที่จะกระทำการชำระ พระไตรปิฎกให้ถูกต้อง จึงได้ชักชวนพระสงฆ์ที่ฉลาดชำนาญในพระไตรปิฎกกว่า 100 รูป มาทำสังคายนา ที่วัด มหาโพธารามมหาวิหาร(วัดเจ็ดยอด) ด้วยถือว่าเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมจะต้องให้การ อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และเป็นมหากุศลอย่างเอกอุ ด้วยเป็นเจ้าภาพอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎก พระเจ้าติโลกราช จึงได้ถวายความอุปถัมภ์ ด้วยการสร้างมณฑปที่กระทำการสังคายนา แล้วจัดหาจตุปัจจัยถวาย อุปัชฌาย์ บิให้พระสงฆ์ลำบากด้วยประการใดๆ นับเป็นสังคายนาคราวที่ 8 ใช้เวลา 1 ปี จึงแล้วเสร็จ(สงวน โชติ สุขรัตน์. 2515 : 132-133)

การจารึกคำสั่งสอนพระไตรปิฎกลงใบลาน หรือ พับสา ถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งไม่ หย่อนกว่าการสร้างพระพุทธรูป เมื่อพระเจ้าติโลกราชให้พระสงฆ์ชำระพระไตรปิฎกบริสุทธิ์ดีแล้ว ก็ให้ทำการ จารจารึกเป็นคัมภีร์ เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ด้วยถือค่านิยมโบราณที่กล่าวไว้ว่า “อักขระตัวหนึ่ง แทน พระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นนักปราชญ์พึงเขียน(คัดลอก) ไตรปิฎกเถิด เมื่อไตร ปิฎกยังมีอยู่ ก็ชื่อว่าพระตถาคตยังมีอยู่ถึง 84000 พระองค์ อักขรก็ดี พระพุทธรูปก็ดี มีผลเท่ากันโดยแท้ เพราะฉะนั้น บัณฑิตพึงจารึกอักขรไว้ในสมุดหรือใบลานซึ่งถือว่าเป็นธรรมเจดีย์ อักขรในพระไตรปิฎกมี ประมาณ 28 โกลูกกับ 27 ตัว” (รตน. 2530 ; ตอนที่ 3 มปน)

6) การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

การอุปสมบท หรือการบรรพชาอุปสมบท ถือว่าเป็นการสร้างสมบารมีที่เรียกว่า เนกขัมม บารมี ในบารมี 10 ทศ คนที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่เป็นผู้ชายก็จะบวชเป็นพระภิกษุ หรือ สามเณร การบวชถือเป็นการสืบทายาทพระศาสนา ในส่วนตัวถือเป็นการขัดเกลาจิตใจ ในทางล้านนามี คติการบวช นอกจากจะเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนทายาทแล้ว ได้พบว่า การบวชพระ นั้นยังมีวัตถุประสงค์เพื่อทดแทนสนองพระคุณบิดามารดาอีกด้วย ในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีการบวชกุลบุตร ในคราวเดียวถึง 500 คน ที่ทำฐานหลวง ในส่วนพระองค์เอง พระเจ้าติโลกราชก็ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระ เทวีพระมารดา แล้วทรงผนวช โดยมีพระญาณมงคลเถระ เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระอดุลศักดิ์ยาจิรณมหา สามี (พระอาจารย์) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ผนวชที่วัดเจดีย์หลวง แต่ทรงผนวชอยู่ไม่นานก็สึกออกมาเสวยสิริ ราชสมบัติ(ชิน. 2517 : 121)

7) ความกตัญญูรู้คุณ

การเคารพนับถือมารดาเมื่อยังมีชีวิต การรู้พระคุณบูรพการีถือว่าเป็นคุณธรรมความดี จะรู้ว่าใครเป็นคนดีให้ดูที่การรู้พระคุณและตอบแทนพระคุณ หลักคำสอนนี้ก็เป็นจริยธรรมกระแสหลักอีกข้อ

หนึ่ง การเคารพนับถือบิดามารดา ทั้งตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ และตอนที่ละโลกไปแล้ว บุตรหลานที่มีคุณธรรมมักจะให้การเคารพ เอื้อเฟื้อยกย่องให้เกียรติ ไม่ดูหมิ่นดูแคลน เลี้ยงดู ไม่ละทิ้งยามชรา

เมื่อบุรพการีสิ้นชีวิต บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทิต่อบุรพการี เมื่อบิดามารดา หรือ อุปัชฌาย์อาจารย์ได้สิ้นชีวิตลง ย่อมแสดงความเคารพรัก เสมือนเมื่อครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ และแสดงความกตัญญูด้วยการทำบุญงานศพที่ยิ่งใหญ่สมเกียรติผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานศพแก่ผู้ตาย ก็ถือเป็นกระแสหลักอย่างหนึ่งทางด้านจริยธรรมของชาวล้านนา ด้วยชาวล้านนาถือตามคติทางพระพุทธศาสนาที่ว่า คนเรานั้น ตามกฎกรรมตาของโลก ย่อมมีการเกิดแก่เจ็บตาย ไม่มีมนุษย์ผู้ใดจะหลีกเลี่ยงจากความตายไปได้ ดังนั้น เมื่อคนเราเสียชีวิตลงไป ผู้ที่เป็นญาติมิตรอยู่เบื้องหลัง ย่อมทำการปลงศพ ด้วยวิธีต่างๆ มีการจาปนกิจบ้าง การฝังบ้าง ขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละท้องถิ่น จะทำพิธีใหญ่หรือไม่ใหญ่ก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางสังคมของผู้ที่เสียชีวิตและกำลังความสามารถของบุตรหลาน

สำหรับงานศพของชาวล้านนาสมัยโบราณ มีคติความเชื่ออย่างเคร่งครัดว่า หากศพที่ตายโดยอุบัติเหตุ จะต้องทำการฝังอย่างเดียว ส่วนศพที่ตายตามธรรมดาต้องเผา ก่อนการเผาจะเก็บศพเอาไว้วันนบางคนข้ามปี หรือหลายปีก็มี การทำบุญงานศพนอกจากจะทำพิธีทางศาสนาแล้วก็มักจะมีมหรสพฉลองด้วย ถ้าเป็นศพเจ้านายผู้สูงศักดิ์ จะต้องประกอบพิธีงานศพอย่างมโหฬาร สร้างปราสาท บุษบก อยู่เหนือนภัสดีลิงค์ แล้วตั้งโลงศพอยู่บนนภัสดีลิงค์ดูสวยงามสมเกียรติ มีขบวนแห่ไปเผา

การอุทิศส่วนกุศลให้บุรพการี การทำบุญอุทิศส่วนกุศล ที่เรียกว่า ปัตติทานมัยนั้น พบในที่มากแห่ง แต่ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างจากจามเทวีวงศ์ ตอนที่พระเจ้ามหันตยศและ พระเจ้านันทยศทำบุญอุทิศให้พระนางจามเทวีความว่า “เมื่อเสร็จสำเร็จการบูชาสักการะแล้ว พระเจ้ามหันตยศจึงเชิญพระอริธาตุมากระทำการฉลอง พระราชทานมหาทานแล้วจึงหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลง อุทิศส่วนกุศลทั้งสิ้นนั้น ถวายพระนางเจ้าจามเทวี พระราชมารดาของพระองค์” (จาม. 2463 : 212-213)

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ปรากฏหลายเหตุการณ์ที่มีการทำงานศพและทำบุญอุทิศแก่บรรพชน จะยกเหตุการณ์การถวายพระเพลิงศพพระราชบิดา พระราชมารดาของพระเจ้าติโลกราช ดังนี้ “เมื่อพระเจ้าติโลกราชครองราชย์แล้ว พระเจ้าสามฝั่งแกนพระราชบิดาสวรรคต พระองค์ถวายพระเพลิงพระบรมศพที่วัดป่าแดงมหาวิหาร ครั้นพระราชมารดาสิ้นพระชนม์ ก็จัดงานพระศพที่วัดป่าแดงมหาวิหาร และทรงกระทำบุญมีประการต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่พระราชมารดา ให้สร้างโรงอุโบสถหลังหนึ่งอุทิศเป็นบุญถาวรที่วัดป่าแดง ในปี พ.ศ. 1995” (ชิน. 2517 : 121-122)

การลอยกระทง นอกจากที่พบประเพณีงานทำบุญศพและการอุทิศส่วนกุศลที่ถือว่าเป็นการทำความดีแล้ว ในวรรณคดียังได้พบการอุทิศผลให้บุรพการีอีกแบบหนึ่ง คือ การลอยกระทง ซึ่งการลอยกระทงนั้น มีเป้าหมายหลักเพื่อการลอยเคราะห์กรรม แต่ชาวล้านนาก็มีการลอยกระทงอุทิศส่วนบุญแก่บรรพชนอีกด้วย เช่นที่ปรากฏในจามเทวีวงศ์สมัยพระเจ้ากมลราช หลังจากหนีหิวาตโรคไปหงสาวดี หกปีครั้งโรคสงบบางพวกก็กลับมาล่าพูน บางพวกแก่ชราก็ไม่กลับมา เมื่อกลับมาคิดถึงหมู่ญาติ จึงได้ทำพิธีลอยกระทงอุทิศผลบุญไปให้ดังความว่า “ด้วยเหตุนี้ ชนทั้งหลายซึ่งมาอยู่ในหริภุญชัยนั้นแล้ว เมื่อระลึกถึงหมู่ญาติว่า ตายาย มารดา บิดาของเราอยู่ในหงสาวดีนครนั้น ดังนี้ ครั้นถึงอภิรักษ์ขัตติสมัยตามปีตามเดือนแล้ว ชนทั้งหลายนั้นลอยขาทนียโภชนียาหารตามน้ำลงไปทางใต้ อุทิศไปให้แก่หมู่ญาติเหล่านั้น เมื่อคนทั้งหลายเหล่านั้น ระลึกถึงหมู่ญาติมีมารดาบิดาเป็นต้น ไม่อาจจะส่งประรับความโศกไว้ได้ ก็ร้องให้คร่ำครวญมายังเรือนของตน”(จาม. 2463 : 249-250)

แนวคิดจริยศาสตร์กระแสรอง

ผู้เขียนได้พบแนวคิดเชิงจริยศาสตร์กระแสรองลงมา ที่ไม่ปรากฏบ่อยนัก คือ การบวช การฝึกกรรมฐานส่วนที่เป็นภาวนามัย แม้จะมีการสร้างวัดป่า แต่ไม่ค่อยปรากฏมีหลักคำสอนเรื่องวิปัสสนากรรมฐาน หรือตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานเหมือนที่ชาวพุทธพม่าปฏิบัติกันให้เป็นที่รู้จัก นอกจากนั้น ก็เป็นชนบประเพณีที่ยึดถือสืบกันมาบางเรื่อง ที่ยังไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายเชิงตรรกะได้ เช่น ข้อห้ามเรื่อง “ซัด” เป็นต้น

2) เกณฑ์ตัดสินความดี

ชาวล้านนา ซึ่งมีความคิดเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา และเกณฑ์ในการประเมินคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มีองค์ประกอบ 3 ระดับ ดังนี้

(1) มองที่สาเหตุ ระดับแรงจูงใจ หรือความคิดที่จะกระทำ ได้แก่ เจตนา การกระทำใดเกิดจากเจตนาดี กุศลเจตนา สิ่งที่ทำอันเกิดจากเจตนาดีนั้นก็ถือว่าเป็นความดี เป็นบุญ หรือ กุศล ตรงกันข้าม เป็นอกุศล

(2) มองที่ขณะกระทำ สิ่งที่ทำลางไปทางกาย วาจา หรือแม้แต่การคิด ขอให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุจริต 3 กุศลกรรมบถ 10 เป็นต้น การกระทำไม่ทำร้ายตนเองและผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นจริยธรรม ตรงกันข้าม เป็นทุจริต เป็นอกุศลกรรมบถ

(3) มองที่ผลของการกระทำ นั้นหมายความว่า สิ่งใดที่กระทำลางไป แม้จะเกิดจากเจตนาดี หรือเป็นความหวังดี ทำลางไปแล้ว แต่สิ่งที่กระทำนั้น ไม่ส่งผลเสียหาย ทำให้ตนเองและคนอื่นเดือดร้อน ก่อแต่ความสุข ความสบาย เป็นประโยชน์แก่อกุล การกระทำนั้นจึงจะถือว่าเป็น ดี สมบูรณ์แบบ ตรงกันข้ามทำไปแล้ว ผลดีไม่เกิดตามมา ถือว่า ไม่ครบเกณฑ์ดี ก็ยังถือว่า ไม่ดีพร้อม

6.3.2 พิธีกรรมและประเพณีล้านนา

(1) **พิธีกรรม** เอกลักษณะการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งในงานมงคล และอวมงคล ทางล้านนา จะแตกต่างจากชาวพุทธไทยในท้องถิ่นอื่น เช่น

การสวด นิยมสวดธรรมนอง “ธรรมวัตร” สวดเร็ว ต่อเนื่อง เหมือนพระสงฆ์ชาวพม่า ลังกา คล้ายลามะทิเบต การเทศน์แบบพื้นเมือง องค์เทศน์ นิยมตั้ง นะโม เพียงจบเดียว(ภาคกลางนิยม กล่าว 3 จบ) แล้วอ่านคัมภีร์ ธรรม

ในพิธีกรรมบางอย่าง นิมนต์พระมาเทศน์ธรรมโปลาณพร้อมกัน ถ้าหลายองค์ และหลายสูตร จะให้แสดงพร้อมกัน (ต่างคนต่างเทศน์) จนฟังไม่ได้ศัพท์ เพื่อความเป็นสิริมงคล

วัดที่มีชื่อเป็นมงคล เจ้าอาวาสจะได้รับการนิมนต์ไปประกอบประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ มากกว่าวัดอื่น

ทุกหมู่บ้านมีผู้นำพิธีกรรม เรียกว่า “ปุ่จารย์” (อาจารย์วัด) ทำหน้าที่นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปุ่จารย์ จะได้รับเครื่องไทยทาน เหมือนพระสงฆ์ที่มาประกอบพิธี

การจะเริ่มพิธีกรรมสำคัญใด ๆ พิธีเริ่มต้นที่ขาดไม่ได้ คือ พิธีการขึ้นท้าวทั้งสี่ มีเครื่องประกอบพิธีกรรมโดยกำหนดด้วยสีตามเทพ นอกจากนี้ มีพิธีต่างๆ เช่น พิธีส่งแถน พิธีสูดกำม พิธีกินแขกแต่งงาน หรือพิธีแต่งงาน

พิธีบูชาเทียนรับโชค พิธีสืบชะตา เช่น สืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมือง พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีสู่วัณู เช่น สู่วัณูคน

สู่วัณูสัตว์ (ควาย) สู่วัณูสิ่งของ เครื่องใช้ สู่วัณูข้าว พิธีส่งเคราะห์ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเสื้อวัด พิธีกรรมลงฝิยาหม้อนี้ง

พิธีกรรมเลี้ยงผีดงแม่เหียะ(ปู่สะย่าสะ)

(2) ประเพณี (หลักประเพณี 12 เดือน และประเพณีย่อย ๆ อีก)

มีประเพณี “ตานต๋อด” เอาข้าวของเครื่องใช้เงินทองไปให้คนจน โดยไม่ให้รู้ตัว

มีการสร้างปราสาทรูปนกหัสดีลิงค์ เมื่อพระสงฆ์หรือเจ้านายถึงแก่กรรมลง

ประเพณียี่เป็ง ลอยกระทง ลอยโคม ตั้งธรรมหลวง

ประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์) วันสังขารล่อง ทำความสะอาดบ้านเรือน วันเนา หรือวันเนา ระวังคำพูด ขน

ทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย วันพญาวัน ทานขันข้าว สรงน้ำพระพุทธรูป พระเจดีย์ คำหัวผู้ใหญ่ คำตันโพธิ์

ประเพณีบูชาเสาอินทขิล (เสาหลักเมือง ของเมือง)

ประเพณีการสืบชะตา บ้าน- เมือง -ขุนน้ำ-บวชต้นไม้-บวชป่า

ประเพณีการนับถือผี / การเลี้ยงผี / การเลี้ยงผีปู่ย่า เดือน 9 (มิถุนายน)

ประเพณีปอย(ปอยหลวง / ปอยน้อย/ ปอยล้อ)

ประเพณีทานก๋วยสลากภัต

ประเพณีปลูกเรือนใหม่

ประเพณีเรือนเย็น

การสงหาคอน

ประเพณีใส่บาตรเพ็งพุทธ

ประเพณีเลี้ยงขันโตก

ประเพณีไม้คำตันศรีมหาโพธิ์ (อ.จอมทอง) เจียงใหม่)

ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ

6.4 วัดสำคัญในล้านนา (ข้อมูลจากสำนักพระพุทธศาสนา ปี พ.ศ. 2557)

1) จังหวัดเชียงใหม่ มีวัด จำนวน 1,258 วัด สำนักสงฆ์ มี 470 แห่ง

พระอารามหลวง มีจำนวน 9 วัด

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร - พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร - ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร - พระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร - ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง

วัดพระธาตุดศรีจอมทองวรวิหาร - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร - ตำบลบ้านหลวง อำเภोजอมทอง

วัดโพธารามมหาวิหาร - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ - ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง

วัดสวนดอก - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ - ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง

วัดท่าตอน - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ - ตำบลท่าตอน อำเภอแม่ฮาด

วัดพระธาตุดอยสะเก็ด - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ - ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร - ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง

วัดป่าดาราภิรมย์ - พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ - ตำบลลริมใต้ อำเภอแมริม

วัดสามัญ

วัดเชียงใหม่ วัดดักภัย วัดเชียงยืน วัดชัยมงคล วัดดวงดี วัดหมื่นล้าน วัดหมื่นเงินกอง วัดลอยเคราะห์
วัดดักภัย วัดชัยพระเกียรติ วัดศรีเกิด วัดอุโมงค์ หลักศิลาจารึกภายในวัดอุโมงค์จารึกไว้ว่า วัดแห่งนี้มีชื่อว่า
เวฬุภัฏฐาราม ซึ่งหมายความว่า วัดบนกอไผ่ 11 กอ

2) จังหวัดเชียงราย มีจำนวนวัดทั้งหมด 1,216 วัด

พระอารามหลวง มี 3 วัด

วัดเจ็ดยอด (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย

วัดพระแก้ว (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย

วัดพระสิงห์ (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงรายวัดพระแก้ว
วัดสามัญ

วัดเซตวัน วัดมุงเมือง วัดมิ่งเมือง วัดร่องชุ่น วัดศรีเกิด วัดพระธาตุตอดตุง

มีวัด จินนิกาย 1 วัด คือ วัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม บ้านป่าไร่ ต.ท่าข้าวเปลือก อ.แม่จัน

3) จังหวัดพะเยา มีวัดจำนวน 455 วัด

พระอารามหลวง มี 1 วัด คือวัดพระศรีโคมคำ

วัดสามัญ วัดอนาลโย วัดกลางกว๊าน วัดโลกอาราม วัดลี วัดราชคฤห์ วัดภูมินทร์ วัดบุญยืน วัดไชยอวาาส

4) จังหวัดน่าน มีวัดจำนวน 406 วัด

พระอารามหลวง 4 วัด

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร) ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน

วัดพญาภู (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน

วัดบุญยืน (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา

วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง

วัดสามัญ วัดน้ำล้อม วัดท่าช้าง วัดดอนแก้ว วัดเชียงแข็ง วัดช้างเผือก วัดกู่คำ

5) จังหวัดแพร่ มีวัดจำนวน 359 วัด

พระอารามหลวง 2 วัด

วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร) ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่

วัดพระธาตุช่อแฮ

วัดสามัญ วัดจอมสวรรค์ วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร วัดพระนอน วัดพระธาตุจอมแจ้ง วัดหลวง วัดศรีดอนคำ

วัดพระธาตุพระลอ วัดสะแล่ง วัดสูงเม่น วัดป่าแดง

6) จังหวัดลำปาง มีวัดจำนวน 706 วัด

พระอารามหลวง จำนวน 4 วัด

วัดพระเจดีย์ซาวหลัง (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมืองลำปาง

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร) ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง

วัดบุญวาทย์วิหาร (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง

วัดจองคำ (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลบ้านหวด อำเภองาว

วัดสามัญ วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดท่ามะโอ วัดม่อนจำศีล วัดไหลหิน

7) จังหวัดลำพูน มีวัดจำนวน 412 วัด

พระอารามหลวง จำนวน 2 วัด

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร (พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

วัดพระพุทธรูปปางตักผ้า (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง

วัดสามัญ วัดมหาวัน วัดจามเทวี วัดพระยืน วัดเกาะกลาง ป่าซาง วัดธรรมนิยาราม วัดบ้านปาง ลี้ วัดหนอง
เจดีย์ วัดผาหนาม ลี้วัดบ้านเหล่าพระเจ้าตาเซียว วัดพระพุทธรูปปางห้วยต้ม ต.นาทราย อ.ลี้

8) จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัดจำนวน 141 วัด

พระอารามหลวง 1 วัด

วัดจองคำ (พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ) ตำบลจองคำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

วัดสามัญ วัดกลางทุ่ง ตำบลจองคำ วัดก้ำก่อ ตำบลจองคำ วัดดอนเจดีย์ ตำบลจองคำ วัดปางลือ ตำบลจองคำ

วัดพระธาตุตอดตุง ตำบลจองคำ วัดปางหมู ตำบลปางหมู วัดหมอกจำแป่ ตำบลหมอกจำแป่

7. สรุปพระพุทธศาสนาในล้านนาจำแนกตามองค์ประกอบ

7.1 ศาสนธรรม ชาวล้านนามีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกเป็นหลักปฏิบัติ คัดลอก “ธัมม” สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น เก็บรักษาไว้ที่หอธรรม หรือ หอไตร ในวัดเก่าแก่ ทุกชุมชนทั่วราชอาณาจักรล้านนา คัมภีร์ใบลาน พับสา ยังมีสภาพสมบูรณ์ เป็นข้อมูลให้ศึกษาทั้งทางศาสนาและองค์ความรู้ภูมิปัญญาล้านนาอีกมากมาย แต่ก็ยังมีความเชื่อและคตินิยมเดิมในเรื่องการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พลังลี้ลับ ผี เทพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการผสมผสานให้คน สิ่งเหนือธรรมชาติ และธรรมชาติ อยู่ร่วมกันได้ และไม่ขัดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

7.2 ศาสนบุคคล การสืบทอดพระพุทธศาสนา มีศาสนทายาท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ช่วยกันอนุรักษ์ทำนุบำรุงอย่างเข้มแข็ง ทั้งผู้ทำงานศาสนา และผู้อุปถัมภ์ พระสงฆ์ล้านนาสมัยก่อน เป็นพระเถระปราชญ์ นักวิชาการ แต่งหนังสือทางศาสนาฝีมือระดับเอกอู ที่ชาวพุทธต่างประเทศยกย่องในความรู้ที่แตกฉาน และเชี่ยวชาญ บางยุคบางสมัยมีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติ มีบารมีสูงได้รับการเคารพยกย่องเป็นตนบุญ เป็นผู้นำชาวพุทธ บูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน หรือ สาธารณะประโยชน์ ทั่วล้านนาให้สืบมาชั่วลูกหลาน ชาวบ้านชาววัด มีความผูกพันและสัมพันธ์กันดี ตู้อหลวง ปู่จารย์ ศรีท้าววัด ต่างเข้าใจกัน จัดตั้งเป็นคณะศรัทธาหัววัดต่างช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง

7.3 ศาสนวัตถุ ที่ดินแดนล้านนา ถือว่า มีวัดเป็นจำนวนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองใหญ่ๆในภูมิภาคอื่น แทบทุกหมู่บ้าน มีพระธาตุเจดีย์สำคัญเป็นที่สักการะที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีพระพุทธรูปสำคัญ ๆ หลายองค์ เป็นที่สักการะ เคารพนับถือ ประจำจิตใจ นับแต่ระดับชุมชนขึ้นไปถึงระดับประเทศ มีสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมล้านนาที่สวยงาม โดดเด่น ทรงคุณค่าไม่แพ้ถิ่นใด และที่ถือเป็นต้นแบบทางศิลปกรรมชั้นครูมีหลายชิ้น เครื่องสักการะก็มี สัตตภัณฑ์ ไว้ตรงหน้าพระพุทธรูป(ไม่นิยมโต๊ะหมู่บูชา)

7.4 ศาสนพิธี พิธีกรรมทางศาสนาของชาวล้านนา มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตน การทำบุญ หรือพิธีสำคัญใด ต้องทำพิธีขึ้นทั่วทั้ง 4 ก่อน การเขาสู่พิธี มีปู่อจารย์นำประกอบพิธี มีขันแก้วทั้ง 3, ขันศีล, ขันนำทาน, ก่อนจะถวาย จะมีการกล่าวโอกาสเวหนทาน (ขอสูมาครวัทาน ก่อนแล้วกล่าวคำถวาย เป็นคำคล้องจองไพเราะ) ถวายเครื่องไทยทานพระสงฆ์แล้ว ยังมีธรรมเนียมการถวายกัณฑ์ปู่จารย์ด้วย และการ กล่าวสวดแผ่เมตตา คำเมือง และกรวดน้ำ พิธีกรรมอื่นๆ มี พิธีทานหลวงหิงพระเจ้า พิธีทานข้าวใหม่ พิธีโสสานกรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง
 ธิดา สาระยา.(2545). **อารยธรรม-วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเสริฐ ญ นคร ปวงคำ ต้อยเขียว. 2537. **ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่ เชียงตุง**. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์,

พระพรหมราชปัญญา. 1972 . **รัตนพิมพ์วงศ์**. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร.(2530), กรุงเทพฯ :

กรมศิลปากร. (พิมพ์ครั้งที่ 2)

พระโพธิ์รังสี. มปป . **จามเทวีวงศ์**. แปลโดย พญาปริยัติธรรมธาดา(แพ ตาละลักษม์) (2463),

กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์โสภณพรตมธนากร.

พระโพธิ์รังสี. มปป . **สิทธิคันทาน**. แปลโดย พญาปริยัติธรรมธาดา(แพ ตาละลักษม์) (2506),

กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร..

พญาปริยัติธรรมธาดา(แพ)แปล. 2506. **ตำนานพระพุทธสิทธิคันทาน**. กรุงเทพฯ :ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร

พระรัตนปัญญาเถระ. 2059 . **ชินกาลมาลี**. แปลโดย ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร.(2517), กรุงเทพฯ :

กรมศิลปากร.(พิมพ์ครั้งที่ 4)

พระเทพเวที ป.อ.ปยุตโต. 2533. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : ด้านสุนทรนาการพิมพ์จำกัด.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. 2545. แนวคิดทางปรัชญาในคัมภีร์ประเภทวังสปรณล้านนา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2556. รายงานการวิจัย พระพุทธศาสนาในล้านนา ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช-พญาแก้ว.

เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มติชนรายวัน ฉบับประจำวันอังคารที่ 9 พฤศจิกายน 2553, เรื่องของชาติไทย ที่แท่นเจ้าไม้ไขของไทย วิฑูรย์ บัวแดง, 2537 : 1-6 เอกสารอัดสำเนาการสัมมนา เรื่อง รำฝีมอญ ฟ้อนผีเม็ง ภูมิปัญญาชาวบ้านจากพิธีกรรม.

สงวน โชติสุขรัตน์. 2515. ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สร้อยดี อ่องสกุล. 2552. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.

สิงขะ วรรณสัย. 2522. โคลงเรื่องมังทรารบเชียงใหม่. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

สมหมาย เปรมจิตต์. 2556. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่ : มหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา.

แสง มนวิฑูร แปล. (2506). นิทานพระพุทธสิหิงค์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

แสง มนวิฑูร แปล. (2517). ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

แสง มนวิฑูร แปล. (2530). รัตนพิมพ์วงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ฮันส์ เพนธ์. 2548. ประชุมจาริกล้านนา เล่ม 10 จาริกในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

<http://www.dhammadownload.com/thailand/thailand.php> สืบค้นวันที่ 20 พฤษภาคม 2557.

[1] ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญพิเศษ ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, อดีตรองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เรียบเรียงประกอบการบรรยาย เรื่อง “พระพุทธศาสนาในล้านนา” โครงการอบรมมัคคุเทศก์ ประจำปี 2560 ภาควิชาการท่องเที่ยว และศูนย์บริการวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันพฤหัสบดี - ศุกร์ที่ 6-7 เมษายน พ.ศ. 2560 เวลา 17.30 -20.30 น. ณ สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.